

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1052109/1

בבית הדין הרבני הרבני האזורי ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אוריאל לביא – אב"ד, הרב שלמה תם, הרב דוד מלכא

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד מיכל קורניאלדי כהן)

נגד

הנתבע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד משה חן)

הנדון: כתובה שנקוב בה סכום גבוה מאוד

### פסק דין

בפני בית הדין תביעת הבעל לגירושין ולחלוקת הרכוש ותביעת האישה לתשלום הכתובה. התקיימו שני דיונים לבירור תביעת הגירושין והכתובה, ובתביעות אלו בית הדין השלים את בירור התביעות, וכעת בפנינו סיכומי טענות מטעם שני הצדדים, אך טרם הושלם בירור התביעה לחלוקת הרכוש.

להלן פסק הדין בתביעה לגירושין ולתשלום הכתובה.

בנידון זה נחלקו הדיינים בבית הדין.

דעת דין א'

רקע

הצדדים נשואים עשרים ושלוש שנים ולהם בן אחד. מזה כחמישה חודשים שהצדדים גרים בנפרד לאחר שהבעל עזב את הבית והגיש תביעת גירושין. הבעל נחרץ בעמדתו השוללת חזרה לשלום בית, והציג כמה עילות שלטענתו יש בהן כדי לחייב את האישה בגירושין. האישה הביעה רצון לשלום בית, אך הודיעה כי תסכים להתגרש בכפוף לתשלום הכתובה. בנסיבות אלו עלינו להכריע בשאלת זכאות האישה לתשלום הכתובה. שטר הכתובה צורף לתיק ונקוב בו סך של חמש מאות ועשרים אלף שקל.

בפרוטוקול הדיון הראשון נכתב:

"בא כוח הבעל: לדעתנו נשללה מהאישה הזכות לכתובה. היא לא עשתה

את הנדרש ממנה כאישה. היא לא בישלה ולא היו ביניהם יחסי אישות.

הבעל: לאישה יש מחלה שמופיעה בעיקר אצל קלדניות שמתבטאת

בחולשה של השרירים. היו ימים שלמים שהיא הייתה במיטה. היא לא

עובדת כבר עשר שנים. היא הוכרה כמי שאבדה את כושר העבודה. בתחילה

המחלה גרמה לגו לקירוב, ואחר כך לריחוק. לא היו ביננו אז יחסי אישות.

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

האישה: המחלה פרצה לאחר שתפשתי את הבעל עם חברה שלי. הוא בגד בי עם החברה הטובה ביותר שלי. זה גרם לי לטראומה נפשית. היא אשתו של מי שהיה החבר שלי. הם גרו לידנו. הם התגרשו זה מזה מבלי שהבעל שלה ידע על כך. המחלה הזאת נגרמת מלחץ נפשי. הרופא אמר לי זאת. הבעל לא נמצא אף פעם בבית. הוא לא נמצא בבית בלילות. היה אסור לי לשאול אותו היכן הוא נמצא אז. הוא היה מבלה במועדונים. היה מקבל שירותי מיין. אני החזקתי במשך ארבע שנים את הבית שלנו ואת בית אביו לאחר שאמו נפטרה. כשאני בכאבים לא יכולתי לקיים חיי זוגיות. כיום אני זקוקה לקנביס רפואי. לא אחזיק בו בכוח. במשך שנים ניסיתי להחזיק בו בכוח.

הבעל: בעניין הבגידה – לא הייתה כזאת. היינו באותו חדר ללא קיום יחסים. היינו אצלה בבית.

האישה: היא הודתה בפני שהיו יחסי אישות.

הבעל: האישה הזאת לא שיתפה אותי בזה. היו ביננו חיבוקים ונשיקות. כיום אני דואג לבן בעניין הניתוח שלו.

בא כוח הבעל: ניתן לחייב את האישה בגט. היא מורדת. היא לא קיימה את חובותיה כלפי הבעל. במשך עשר שנים שהם לא חיים ביחד.

הבעל: לא ניתן לחזור לחיות ביחד. יש כאן כבר שנאה. היא שונאת אותי. האישה: כיום אין לי שום רגשות כלפיו. לא רציתי שיעזוב את הבית.

הבעל: כיום לא ניתן לשקם כלום.

בא כוח הבעל: מחלת האישה היא מקור הבעיה. נביא חוות דעת רפואית על כך. היא סובלת וזה מונע ממנה מלתפקד כרעייה ואולי גם כאם. ניתן לה את הזכויות. הבעל יהיה מוכן לפצות. הכתוב בכתובה אינו רציני. היא כבר תקבל חצי מיליון ש"ח מהדירה. גם האישה צריכה להעביר זכויות לבעל. להערכת הזכויות שלה מסתכמות ב-ארבע מאות אלף ש"ח [...].

בית הדין: כל זמן שבית הדין לא חייב בגירושין, כל צד רשאי להעלות תנאים סבירים. הכתובה היא מסמך רציני.

האישה: גם כיום אני רוצה בשלום בית. הבן זקוק לו.

כעת עלינו להכריע בטענות הצדדים, ולבחון האם ניתן לחייב את האישה בגירושין, והאם היא זכאית לתשלום הסכום נקוב בכתובה.

### כפל זכויות, כתובה וזכויות עפ"י חוק יחסי ממון

א. טרם ההכרעה בתביעה לגופה, נקדים כי בהתאם לפסיקה המקובלת בבתי הדין, אין כפל זכויות, דהיינו זכאות לתשלום כתובה בד בבד עם תשלום זכויות ממון שנצברו לבעל בתקופת הנישואין ויעברו לאישה על יסוד ההוראות הקבועות בחוק יחסי ממון.

נציין להחלטת בית הדין הגדול מיום כ"ט שבט תשס"ה (2.8.2005), שהובאה בספר שורת הדין (חלק יא עמוד שעג). בנימוקי בית הדין הגדול נכתב:

"מבחינת ההלכה והחוק יש מקום להבדיל בין הכתובה שהיא חוב מוחלט שאיננו תלוי בדעתו של המתחייב, לבין חוב תוספת כתובה שיש להתחשב באופן מלא בדעתו של המתחייב בשעת כתיבת הכתובה, שיכול לומר כי על

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

דעת שתגבה ממנו ביציאתה את כל המגיע לה על פי חוק יחסי ממון, לא היה צריך לתת לה תוספת ולא התכוון לתת לה תוספת.

עוד נציין להחלטת בית הדין האזורי טבריה מיום ד' שבט תשע"ד (1.5.2014) בתיק 593163/2, שהתפרסמה באתרי אינטרנט משפטיים באמצעות הנהלת בתי הדין, ובה ניתנה סקירה של הפסיקה בנושא זה והנימוקים ההלכתיים לביסוס הקביעה השוללת כפל זכויות. בסיפא של ההחלטה הנזכרת נכתב כדלהלן:

"לסיום, מן ההכרח להבהיר – כל האמור בדברינו מתייחס לשאלת כפל זכויות מסוגים שונים, חוקית ודתית, האמורות להיות מועברות מתוך רכושו של הבעל לטובת אשתו, כגון הזכות לכתובה יחד עם זכויות הממון שהבעל צבר בעבודתו וכיוצא בו, זכויות שלולי הוראת החוק היו נותרות ברשות הבעל גם לאחר הגירושין, ורק מכוח החוק האישה זוכה בהן. אך אין הדברים אמורים ביחס לרכוש השייך על פי דין תורה לאישה גם לולי חוק יחסי ממון, כגון החלק הרשום על שמה בדירת המגורים וכיוצא בו."

על כן כבר כעת בית הדין מבהיר כי גם אם במסגרת התביעה הנוכחית יינתן פסק דין הקובע את זכאות התובעת בתשלום הכתובה, לא יהיה מקום לכפל זכויות, והדבר יבוא לידי ביטוי בפסיקה הסופית שתינתן. אך כאמור חלק האישה בדירה המשותפת, אינו מתקזז בתשלום הכתובה אלא רק זכויות ממון המתקבלות אצלה מכוח חוק יחסי ממון ושלא היו רכוש קודם לאיזון המשאבים.

### במורדת 'בעינא ומצערנא ליה' אינה מפסידה הכתובה ללא התראה

ב. טענת הבעל אודות מרידה מחיי אישות מצד האישה, הוכחשו על ידי האישה, אך גם לפי טענות הבעל, כשהאישה אינה מואסת בבעלה ואינה תובעת גירושין, אלא נמנעת מיחסי אישות, דינה ההלכתי יהיה מורדת האומרת "בעינא ליה ומצערנא ליה", ובמורדת כזו אין שלילה גורפת של הכתובה לאלתר אלא לאחר התראות והכרזה, בהתאם לסדר הקבוע במורדת בשלחן ערוך (אבן העזר סימן עז). בהיעדר הכרזה והתראה אין יסוד בהלכה לשלול את הזכאות לתשלום הכתובה.

להלן מתשובת הרמ"ע מפאנו (סימן נה):

"כי אמנם המצערת צריך להכריז עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ארבע שבתות רצופות, וישלחו להתרות בה לפני הכרזה ולאחריה, ושוב נמלכים בה הדיינים עצמם שלא על ידי שליח כדברי הר"ן, ואם לא תשמע אליהם אז יכתבו לו עליה אגרת מרד כדין וכהלכה. ובלי שמירת כל הסדר הזה אינה מפסדת כלום."

הרי שהרמ"ע מפאנו קבע כי אם נטענת טענת מורדת, הרי שבלא שמירת הסדר הקבוע במורדת, לא הפסידה את זכותה לתשלום הכתובה.

### ההשלכה ממחלת הפיברומיאלגיה של האשה

ג. האישה לקתה במחלת פיברומיאלגיה. פרופסור דן בוסקילה, מומחה לרפואה פנימית וראומטולוגיה ומנהל היחידה הראומטולוגית בבית החולים סורוקה בבאר שבע, מטפל בחולי פיברומיאלגיה וחוקר את התסמונת מזה שנים רבות, כתב באתר אינטרנט המוקדש לתסמונת פיברומיאלגיה:

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

”פיברומיאלגיה הינה תסמונת של כאבים שריריים ממושטים וכרוניים, המערבת את השרירים ואת השלד המרכזי, כאשר הסיבה לה אינה מובנת עדיין.”

מאחר ואין בפנינו אסמכתא לטענת האישה כי מחלתה נגרמה כתוצאה מהלחץ שבו הייתה נתונה לאחר שנוכחה שבעלה בגד בה עם חברתה, אין להתחשב בטענה זו. אך על כל פנים אין ספק שהקשיים בחיים הזוגיים של הצדדים נבעו כתוצאה ממחלה, ולא כתוצאה מהחלטה של האישה שאינה רוצה לקיים חובה כזו או אחרת לבעלה. על כן הטענה למרידה אינה במקומה, אלא ככל שהבעל היה מבקש חזרה לשלום בית היה מקום לבחון האם המחלה היא כה חמורה המונעת חיים תקינים בין הבעל ואשתו, או שאינה בדרגת חומרה כזו. אך גם ביחס לאישה שחלתה בחולי קשה שאינו מאפשר לה חיים משותפים עם בעלה והיא נאלצת להתגרש, אין המחלה עילה לשלול זכאות האישה לתשלום הכתובה, וכמו שנפסקה ההלכה בשולחן ערוך (אבן העזר סימן עט סעיף ג).

ד. בשטר הכתובה נקוב סך חמש מאות ועשרים אלף ש”ח, שהוא סכום גבוה מאוד, ויש לדון האם לחייב תשלום כתובה בסכום כה גבוה.

**הכתובה מחייבת ככל שטר, אף שנקוב בה סכום גבוה ולבעל אין יכולת כלכלית**

נקדים ונקבע כי מבחינה עקרונית, שטר הכתובה הוא מסמך בר תוקף ומחייב, גם אם הסכום הנקוב שווה ערך לכל רכושו של הבעל, עיין במשנה במסכת נדרים דף סה ע”א:

”מעשה באחד [...] והיתה כתובתה ארבע מאות דינרים, ובא לפני רבי עקיבא, וחייבו ליתן לה כתובתה. אמר לו: רבי, שמונה מאות דינרין הניח אבא, נטל אחי ארבע מאות ואני ארבע מאות, לא דיה שתיטול היא מאתים ואני מאתים? אמר לו רבי עקיבא אפילו אתה מוכר שער ראשך, אתה נותן לה כתובתה.”

הרי שאותו בעל חויב בתשלום מלוא סכום הכתובה, למרות שזהו כל רכושו, ולא עלה על דעת רבי עקיבא לקבוע אומדנא שעל דעת כן לא התחייב שיאלץ להעביר את כל רכושו, או אף את שער ראשו, כתשלום עבור הכתובה.

וכן נציין למשנה בתחילת פרק אף על פי (כתובות נד ע”ב): ”אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף.”

וכידוע ”מאה מנה” שווה ערך למאתים זוז כפול חמישים. וכתב הר”ש (פאה פרק ח משנה ח): ”מאתים זוז – שיערו חכמים שזהו שיעור הוצאתו במזונות ובמלבושיו לשנה.”

וכן בפירוש הרא”ש (פאה שם): ”מאתים זוז – שיערו חכמים שזהו הוצאת אדם לשנה למזון ולפרנסה.”

וכן בפירוש רבי עובדיה מברטנורה (שם): ”מאתים זוז – קים להו לרבנן שאלו מספיקים לשנה אחת לכסות ולמזונות.”

ובפירוש תפארת ישראל (שם) כתב:

”בזמן הש”ס היה סגי בהכי לפרנס את עצמו בהן ובכך סגי ליה לשנה לכסות ומזונות, ומצאתי כתוב דלהכי תקנו מאתיים זוז לבתולה, שלא תצטרך לצדקה שנה תמימה.”

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

ובשו"ת הרשב"ש (סימן שסא) כתב: "ופרשו המפרשים דמאתיים זוז ששינו שערם חכמים כדי מזונות ומלבושין לשנה."

לפי זה, בזמן חז"ל, כשהחתן התחייב לכלה מאה מנה, זו הייתה התחייבות של פרנסת אדם למשך חמישים שנה, ואף על פי כן שנינו במשנה שזו התחייבות ברת תוקף ולא פקפק בכך אדם מעולם לטעון שההתחייבות של מאה מנה אינה מחייבת בהיותה מופרזת, מאחר שנעשתה לכבוד בלבד או שהיא בגדר "אסמכתא" וכיוצא בזה – טענות שעלו בנימוקי עמיתי להרכב.

בתוספות (כתובות נד ע"ב ד"ה אף על פי) כתבו:

"תימה דעכשיו נהגו שכותב חתן לכלה מאה ליטרין אף על פי שאין לו שוה פרוטה, דבשלמא כשיש לו הוא משעבד נכסיו לזה החוב והואיל ונתחייב אפילו נאבדו אלו הנכסים וקנה אחרים הם משתעבדים אף על פי שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מכל מקום אדם משעבד דבר שלא בא לעולם כיון דכתב ודעתיד אנא למיקני כדאמרינן במי שמת (בבא בתרא קנו ע"א ושם), אבל אותו שאין לו היאך ישתעבד נכסיו שיקנה אחרי כן, כיון שלא נתחייב לה היינו דבר שלא בא לעולם. ושאל ר"י לרבי אליהו והשיב לו דמצינו כענין זה בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא דף צד ע"א) דתניא מתנה שומר חנם להיות כשואל ופריך במאי בדברים ומשני בשקנו מידו משמע בכל ענין אף על פי שאין מקנה לו שום נכסים אלא שמשעבד גופו לזה החוב מעתה ולכשיהיו לו נכסים חל שעבודו מעתה."

וכן כתב בספר שיטה מקובצת (על המשנה שם): "ומיהו נהגו שכותב החתן לכלה מאה ליטרין אף על גב שאין לו שוה פרוטה וכו', עיין בתוספות ובפסקי הרא"ש ז"ל."

הרי שאותו חתן המוזכר בדברי התוספות היה גברא ערטילאי, שאפילו שווה פרוטה אין לו, ואף על פי כן: אם יכתוב לכלה סך מאה ליטרין, שהוא ודאי סכום מאד מופרז עבור חתן חסר כול, הכתובה בתוקף, ולא עלה על דעת אדם מעולם לבטל כתובה כזו בטענה שעבור חתן זה הכתובה היא מופרזת, וכי הסכום נכתב לכבוד בעלמא או שזו אסמכתא. ועיין בשיטה מקובצת (שם) שדברי התוספות עולים מלשון המשנה, בה נכתב שאפילו "מאה מנה" יכול להתחייב בכתובה, ומשמע שהחוב בתוקף גם אם אין לו סכום כזה והוא עבורו מופרז מאד, ולא מצינו שהראשונים התנו את תוקף החיוב בכפוף למנהג שנהגו להתחייב בכך.

אילו סברו הראשונים והפוסקים שיש לבטל תוקף כתובה מופרזת לא היו סותמים הדברים, והיו מגלים אוזנינו שעל כל פנים צריך לעיין בכל מקרה לגופו, אם זהו סכום מופרז. מסתימת דבריהם מוכח ללא ספק שאין גבול לגובה סכום הכתובה. והדין כן מאחר שלא מצינו אף פסיקה אחת בפסקי הראשונים והשולחן ערוך ונושאי כליהם לביטול התחייבות עקב הפרזה.

כן נציין את מאמרו של הגאון הרב דוד לבנון שליט"א אב"ד בית הדין באשקלון (שורת הדין ח עמודים ער-רצג) שהאריך בנושא זה, והעלה שיש תוקף לכתובה שבה נקוב סכום מופרז, וכן פסקו בבית דינו לאחר התייעצות עם הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל.

### טענת אסמכתא אינה רלבנטית בכתובה שנקוב בה סכום גבוה

להלן תוספת נימוקים לקביעה שהתחייבות זו בתוקף גם אם התחייב בסכום גבוה מאוד, ונבאר שהלכה זו אינה דומה לסוגיית "אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי" (בבא מציעא קד).

אין ללמוד מהא ד"אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי", מפני שבאותו נידון ייחשב אסמכתא, וקיימא לן "כל דאי הווי אסמכתא". אבל בכתובה, ההתחייבות אינה התחייבות של

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

“דאי” – דהיינו התחייבות שתבוא לעולם רק אם ולאחר שיארע מאורע כזה או אחר – אלא זו התחייבות מוחלטת להשתעבד ולהתחייב כבר במעמד הנישואין, כנגד התמורה המתקבלת בעת הנישואין. להלן נבסס קביעה זו.

### חיוב הכתובה חל מעת הנישואין

הרמב"ם (פרק טז מאישות הלכה ג) כתב:

“כבר הודענו שחכמים תקנו כתובה לאישה ודין התוספת כדין העיקר, ולא תקנוה לגבותה כל זמן שתרצה אלא הרי היא כחוב שיש לו זמן, ואין הכתובה נגבית אלא לאחר מיתת הבעל או אם גירשה.”

וכן היא לשון שולחן ערוך (אבן העזר סימן צג סעיף א) – “הכתובה הרי היא כחוב שיש לו זמן” וכן משמעות מהלשון בגמרא (כתובות דף פא ע"א) – “לא ניתנה כתובה ליגבות מחיים”, ומשמע שרק הגבייה לא ניתנה להיגבות מחיים, אבל החיוב עצמו הוא מחיים. ועל פי זה מתבארים דברי הבית שמואל (סימן קטו ס"ק ח) שבספק אם אירע אירוע שיש בו לשלול את זכותה לכתובה, דינו של הבעל כטוען “איני יודע אם פרעתיך”, מפני שהחוב וודאי והפירעון ספק.

בספר פני יהושע (כתובות פא ע"א) קבע שמועד חיובו של הבעל הוא מועד כתיבת שטר הכתובה בעת הנישואין, וזו לשונו:

“על כרחך דאפילו למאן דדריש מדרש כתובה, לאו משום דאין החיוב חל אלא בסוף. דודאי עיקר החיוב חל מעיקרא משכנסה, אלא שקבעו זמן הפרעון לכשתתאלמן או תתגרש. ואם כן, הוא הדין לבית הלל נהי דלאו כגבוי דמי, אפילו הכי מודה בהאי סברא דהחיוב חל מעיקרא.”

וכן בחידושי מהרי"ט (כתובות דף ט ע"ב) קבע שהחיוב והשעבוד הם בעת האירוסין או הנישואין, וזו לשונו:

“כל שכן שכבר נתחייב בשעת אירוסין ובא עכשיו להיפטר בטענה שלא מצאה בתולה, לא כל הימנו להפקיע חיובו דהך, כי היכי דלא מצי למטען טענת פירעון או מחילה.”

וכן בספר הפלאה (כתובות פא ע"א) כתב:

“לכאורה היה נראה דכיון דדרשינן מדרש כתובה דאין החיוב אלא לכשתנשאי, ואם כן בחיי הבעל אין התחלת החיוב [...], מיהו אינו נראה לפרש כן, דודאי משמע בדוכתא טובא דחיוב הכתובה מתחיל משעת נישואין, היא כמו שאר חובות, אלא דלא הגיע זמנה לפרוע, ובאינו יודע אם פרעתי חייב.”

ובהפלאה בריש פרק אף על פי (כתובות נד ע"ב) כתב:

“באמת השעבוד מיד הוא, דגובה משעת הנישואין כדאיתא לעיל דף מ"ד ובכמה דוכתי, ומה נפקא מינה שהתשלומין אינו אלא לכשתתאלמן או תתגרש.”

ובספר בית מאיר (אבן העזר סימן קעח סעיף טו) כתב:

“לגבי הבעל עצמו, מה בכך שהיה קינוי וסתירה והיא אינה בת שתייה, אכתי היא טוענת ברי ואיהו שמא, דהוי נתחייבתי ואיני יודע אם פרעתי דלכולי עלמא חייב.”

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

וכן בבית יעקב (כתובות ט ע"ב על תוספות ד"ה אי למיתב).

וכן בספר בני יעקב (להג"ר יעקב ששון ז"ל, דף צג ע"א) כתב ביחס לטיבה של ההתחייבות בשטר הכתובה:

"מעכשיו הוא מחויב, אלא דאין זמן הפירעון עד שתתאלמן או תתגרש. ואם מתה בחייו יורשה, שהרי ברשותה היא, שהרי הוא חייב לה, אלא שאם תמות בחייו נפטר מן החיוב. ואם כן מוכרת דבר שהוא שלה היא. דאטו מי שהלוה לחבירו מנה על מנת שאם ימות הלוה בחיי מלוה נראה שצ"ל: המלוה בחיי הלוה יפטר מן החיוב, מי נימא דאין יכול מוכרו לאחר את שטר החוב, הא ודאי ליתא, אלא דאם ימות מלוה בחיי ליה שוב אין עליו חיוב לפרוע, והכי נמי דכוותה, שהרי מחוייב הוא מעכשיו כמבואר, והכריח כן בראיות הרב מהר"י קולון ז"ל שורש פ"ט, אלא דזמן הפירעון אינו אלא לאחר שיגרשנה או ימות."

ובספר ברכת אליהו (להג"ר ברוך רקובר ז"ל, חושן משפט סימן קלא הערה 8) כתב לבסס קביעה זו וכדלהלן:

"ויש להביא ראיה [...] מהא דאיתא בכבא קמא (פט ע"א) ועוד מקומות שהאישה יכולה למכור כתובתה, ואם נאמר שחיוב הכתובה נוצר רק לאחר מיתת הבעל או לאחר גירושין, אם כן הוי דבר שלא בא לעולם ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. ומוכח שהחיוב הוא מיד. וכן יש להוכיח מהדין שמועילה מחילת הכתובה בחיי הבעל, ואם נאמר שחיוב הכתובה לא חל מחיים, אם כן הוי דבר שלא בא לעולם וכנ"ל, והרי פסק הרמ"א (בסימן רמ סעיף ד) "וכשם שאין אדם יכול להקנות דבר שלא בא לעולם כך אינו יכול למחול דבר שלא בא לעולם", ואם כן איך מועיל מחילת הכתובה בחיי הבעל. ומוכח שחיוב הכתובה הוא גם בחיי הבעל, ורק זמן הגבייה הוא אחרי שמת או אחרי שגירש את אשתו וכנ"ל. וזה דומה לחוב שלא הגיע זמן פרעונו ואפילו הכי יכול למחול, ולא נקרא דבר שלא בא לעולם. וגם התוספות בגיטין (לד ע"ב ד"ה אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומין אלא בשבועה) ובכבא בתרא (ה ע"ב ד"ה ואפילו מיתמי) כתבו שבחיי הבעל הכתובה נקראת "תוך זמנו".

אחר כך ראיתי מעין דברינו הנ"ל איתא במהרי"ק (שורש פט) ששם כתב לענין הלואה וזו לשונו:

'דפשיטא דלא חשיב חוב שלא הגיע זמנו לגבות בדבר שלא בא לעולם שלא תועיל בו המחילה בתוך זמנו, אלא פשיטא דחשיב דבר שבא לעולם מאחר שכבר נעשה השעבוד ונתחייב הלוה ושיעבד נכסיו משעת עשיית השטר וכו'

והביא ראיה לדבריו מכתובה וזו לשונו:

'שהרי בכמה מקומות בתלמוד מוכח שהאישה יכולה למכור כתובתה בחיי בעלה וכו' ואף על גב דלא ניתנה כתובתה לגבות מחיים אלא על ידי מיתה או על ידי גירושין, אלמא דאף על גב דעדיין לא ניתנה לגבות אפילו הכי יכולה למכור וכל שכן למחול, והכא נמי לא שנא. "'

וכן העלה בספר מנחת שלמה (תניינא סימן קלז).

ובחזון איש (אבן העזר סימן נו ס"ק טז) כתב:

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

”יש לעיין אי חיוב כתובה הוא מחיים, והאם שאם מתה בחייו אינה נוטלת כתובה, הוא משום שבתנאי זה הפקיעו חכמים עכשיו כתובתה, או דלמא שאין חיוב כתובה כלל מחייב אם מתה בחייו ועל מנת זה לא נתחייב [...] ומהא דכתובות (נו ע”א) דמהני התקבלתי ופירשו הראשונים ז”ל דהתקבלתי חשיב מחילה ולא תנאי, משמע דכבר נתחייב מהשתא. ומהא דאמר בבא קמא (פט ע”א) דגובין מכתובתה דמילי דמזדבני בדינרי ניהו, משמע קצת דהוא חיוב מוחלט עכשיו, אלא שאם תמות בחייו נפקעת כתובתה, דאי לא נתחייב כלל, נמצאת שלא מכרה ללוקח כלום אלא שנתן לה מתנה, וצריך עיון.”

אמנם החזון איש סיים ב”צריך עיון” אך כאמור, הפוסקים בספריהם – מהרי”ט, פני יהושע, בני יעקב, הפלאה, בית מאיר, בית יעקב, ומנחת שלמה – כתבו בפשיטות שההתחייבות והשעבוד הם כבר בעת הנישואין.

ועיין בדברי הרא”ש במסכת כתובות (בתחילת פרק אף על פי) במה שכתב ”אין משעבד עצמו לחוב זה שיתחייב מיד אלא לכשתתאלמן או תתגרש”, ולכאורה משמע שחולק על כל האמור לעיל. אך נראה שיש מקום להידחק ולפרש בדברי הרא”ש שאינו מתחייב מיד, היינו בתשלום, אך לא ביחס לגוף השעבוד וההתחייבות, דאם לא כן הרא”ש חולק על הרמב”ם, וגם קשה מאד שהטור באבן העזר (ריש סימן צג) סתם דבריו כהרמב”ם ולא הזכיר שאביו חולק, ובהכרח שהיה פשוט להטור שאין כאן כל מחלוקת.

כמו כן ניתן לפרש בדברי הרא”ש על פי מה שכתב הגאון רבי חיים סולובייצ’יק ז”ל (בחיודשי הגר”ח סטנסיל סימן קכו) שכתב כדלהלן:

”האחרונים מקשים דיש סתירות בחיובי כתובה, דמכמה דוכתי מוכח דלא ניתנה כתובה להיגבות מחייו, היינו רק דלא ניתנה לגבות אבל החיוב חל מיד עם הנישואין, ומכמה דוכתי מוכח דגם החיוב אינו חל אלא אחרי הגירושין או מיתה ולא מחיים. ואמר הגר”ח זצ”ל דחיוב כתובה הוא בגדר חוב של חוב, דבאמת נתחייב מיד עם הנישואין, אבל אינו חיוב ממון אלא חיוב של חוב, והחיוב ממון אינו מחיים, ודו”ק.”

מסקנת הדברים היא, הלכה למעשה נקטינן כמבואר ברמב”ם בטור ובשולחן ערוך, שחיוב הכתובה הוא חיוב שהחתן מתחייב בעת הנישואין והשעבוד חל כבר מאותה עת, או שעבוד רגיל או חיוב של חוב. וביאור הלכה זו הוא – הבעל משתעבד בעת הנישואין כנגד תמורה המתקבלת אצלו כבר באותה עת. והנה בירושלמי (כתובות בתחילת פרק ה) דנו בשאלה מה היא התמורה המתקבלת.

ביחס לחיוב תוספת כתובה המבואר במשנה (ריש פרק אף על פי) שאלו בירושלמי:

”במה הוא מתחייב לה, לא כן רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש תריהון אמרין הכותב שטר חוב על חבירו בחזקת שהוא חייב לו ונמצא שאינו חייב אינו חייב ליתן לו.”

דהיינו שהשואל הניח שההתחייבות לשלם תוספת כתובה היא כמתנה הניתנת ללא תמורה, ועל כן שאלו ביחס לתוקף השטר. והשיב הירושלמי:

”רוצה הוא ליתן כמה, וליקרות חתנו של פלוני. עד כדון בשפסק מן האירוסין, פסק מן הנישואין. רוצה הוא ליתן כמה בתשמישה שהוא ערב. עד כדון כשבעל, לא בעל, רוצה הוא ליתן כמה על קניינו שהוסיף. פסק מן האירוסין, פסק מן הנישואין, ולקרות חתנו של פלוני כבר הוא, בראוי



# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

תשמיש אין בו קניין לא הוסיף מיכן, רוצה הוא ליתן כמה ולא תחזור בה. ויכולה היא, לא כן תני האיש אינו מוציא אלא לרצונו, אמר רבי אבין מעיקא היא ליה הוא משבק לה.

הרי מבואר בירושלמי שהחיוב של תוספת הכתובה הוא כנגד תמורה המתקבלת כבר בעת החתימה על שטר הכתובה – שיקרא חתנו של פלוני או משום חיבת ביאה או כדי להבטיח שהאשה תישאר עמו ולא תכביד עליו כדי שיסכים לתת גט.

לכן אין יסוד לטענת "אסמכתא", מאחר שההתחייבות בשטר הכתובה היא התחייבות כנגד תמורה המתקבלת לאלתר, ואינה התחייבות בתנאי שיארע כך וכך.

ומאחר שלא מצינו שיש מקום לריעותא של אסמכתא לשלול תוקף מקח ששולם עבורו סכום מופרז, אלא במקח כזה דנים ביחס לאונאה בלבד (נידון שאינו רלוונטי כאן) – על כן אין יסוד לבטל כתובה שנקוב בה סכום מופרז בטענה של אסמכתא.

אמנם בספר בית מאיר (אבן העזר סימן נ סעיף ו) כתב שאם בשטר התנאים נקבע ביחס לצד המבטל את השידוך קנס גבוה הרבה יותר מדמי בושת, ייחשב אסמכתא כמו "אם אוביר אשלם אלפא זוזי". אך היינו דווקא בשטר תנאים שבהם אכן כל עניינה של ההתחייבות לתשלום הקנס היא התחייבות מותנית שנועדה לחול רק במועד עתידי של הפרת ההסכם, וכך אמנם מפורש בשטר התנאים. מה שאין כן בשטר הכתובה, אין זו התחייבות מותנית אלא מפורש בשטר הכתובה שהשעבוד הוא בקניין מעכשיו, וכמבואר לעיל שזו התחייבות כנגד התמורה המתקבלת כבר בעת הנישואין, ואין בשטר כל רמז לתנאי.

ועיין בהגהות מרדכי (בבא מציעא פרק א דף טז ע"א, סימן תכג) שכתב:

"ותימא מאי שנא מטובת הנאה דכתובה שיכולה אישה למכור שאם תתגרש [...] וי"ל [...] אבל התם גבי כתובה לאו אסמכתא היא, דמיד היא שלה הכתובה, אלא שהוא יורש ממנה."

הרי להדיא שהגהות מרדכי כתב בפשיטות שבכתובה אין לדון דיני אסמכתא, מכיוון שהשעבוד חל מיד ואינו שעבוד מותנה. אמנם דברי הגהות מרדכי מצד עצמם טעונים ביאור, ולהלן מה שכתב על דבריו בספר פרי האדמה (הלכות מכירה פרק כב הלכה ה):

"תמיהה לי בדברי המרדכי במה שתירץ דבמה שאירש וכו' היינו מטעם אסמכתא דשמא לא יירש, אבל בכתובה מיד הוא שלה הכתובה והוא יורש ממנה. שהרי תינח כשהיא עצמה מוכרת, כיון דמשעבדא לה, מיד הוא שלה. אבל כשהבן מוכר מכח ירושת אמו, הלא שייך נמי לומר התם שלא יירש, שתמכרנו אמו או תתננו או תמות בחיי בעלה, נמצא דהוי אסמכתא יותר מהא דמה שאירש מאבא."

על כל פנים גם הפרי האדמה הסכים עם הגהות מרדכי ביחס לאישה עצמה: "כשהיא עצמה מוכרת, כיון דמשעבדא לה, מיד הוא שלה."

בנוסף, גם כשזו התחייבות מותנית, עיין בשער המלך (פרק יא ממכירה הלכה ב) שהביא מכמה פוסקים שאין ריעותא של אסמכתא בהתחייבות הנעשית בשעת נישואין, גם אילו התחייבות דומה בנסיבות שלא בשעת נישואין הייתה נחשבת אסמכתא. אך שם איירי בהתחייבות אחרת בשעת נישואין אך ביחס להתחייבות הכתובה גופה, לא עלה על דעת אדם מעולם לבטלה גם אם הגזים. ומאחר שלא נמצאה אף תשובת קדמון לבטל כתובה עקב סכום מופרז, משמע שאין יסוד לביטול זה.

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

שלילת הטענה להיעדר תוקף בהתחייבות מופרזת ושהתחייבות לכבוד בעלמא

מלבד זאת, ביחס לשאלה מהו "סכום מופרז" בנסיבות אלו, ידועים דברי הריב"ש (סימן קכז) שכתב: "אבל לכוף האיש לגרש אשתו בקבלת מעות, לא נאמר אגב אונסא וזוזי גמר ומגרש, ואפילו בכל ממון שבעולם, דאין דמים לאישה".

לפי זה בכל ממון שבעולם שהבעל יתחייב כדי שאשתו תישאר עמו, אין זה סכום מופרז יחסית לתמורה המתקבלת. ו"אם יתן איש את פל הון ביתו בְּאֵהָבָה, בְּזוֹ בְּזוּזוֹ לֹ" (שיר השירים ח.ז).

ביחס לטענה שסכום זה נכתב לכבוד בעלמא – אין מקום לטענה זו. ראשית, עלינו לשמוע את הבעל שיטען כך להדיא, אך גם אם יטען כן, אלו דברים שבלב שאינם דברים. ופשיטא שאין אלו דברים שבלבו ובלב כל אדם, ושאינן מקום לקבוע שאין ספק כלל באומדנא זו. ועייין קצות החושן (סימן רנ"ק ה) שכתב:

"ובאשר"י הטעם משום דלא אמרינן אומדנא לבטל המתנה אלא אומדנא הברור, אבל בספיקא לא אמרינן אומדנא. ומהאי טעמא בשכיב מרע שכתב כל נכסיו ועמד אינו חוזר דשמא יש לו נכסים במדינה אחרת (בבא בתרא קמח ע"ב), והוא הדין הכא בהנך בעיות דהקדש וחילק לעניים כיון דשכיב מרע שחוזר אינו אלא משום אומדנא ובהנך דלא ברירי אומדנא אינו חוזר ע"ש. ונראה ביאור דברים משום דקיימא לן (נדריים כח ע"א) דברים שבלב אינן דברים, והא דמהני אומדן דעתיה שהיה לזה התנאי אף על גב דלא פירש, היינו משום דכיון דאומדנא כך הוה ליה דברים שבלב כל אדם דמהני, וכמו שכתב במרדכי (כתובות סימן רנד) גבי נדרי אונסין באומר בלבו היום, ועייין ממה שכתבתי בסימן י"ב סק"א ע"ש, ואם כן היינו דוקא אומדנא דברירי הוה ליה דברים שבלב כל אדם, אבל באומדנא דמספקא, אף על גב דהנותן מחשבתו היה לתנאי, הוה ליה דברים שבלב, כיון דאינו בלב כל אדם."

והוא הדין בנידון דנן: אין בפנינו אומדנא ודאית שאין בה ספק כלל שכוונתו הייתה לכבוד בלבד. שהרי ייתכן מאד שבאמת כוונתו להתחייב לכבוד, דהיינו לכבד את אשתו בהתחייבות בסכום גבוה ומופרז, אך ברת תוקף, וזאת כדי להראות לה את חיבתו, אלא שהיה בטוח בלבו שלא יגיע לידי גבייה. ובשל כך: לידי דברים שבלבו ובלב כל אדם – שמלכתחילה לא הייתה כוונת התחייבות – לא הגענו. ועוד שהרי אם תבוטל הכתובה מכול וכול, בכך התברר שנשא את אשתו ללא כל תוספת כתובה, ושכל מעמד קריאת הכתובה היה אחיזת עיניים בעלמא, ומגלן שזה היה רצונו לבטל מעיקרא כל ההתחייבות ולהיהפך למאחז עיני קרוביו ואוהביו בשעת חתונתו ושמחת לבו, ולהשאירה בביזיון ללא כל תוספת כתובה. גם זו סברה המערערת את הטענה שזו אומדנא מוחלטת שאין בה ספק. על כן בהעדר אומדנא דמוכח שאין בה ספק, אין אלו דברים שבלבו ובלב כל אדם ואין לבטל את ההתחייבות בשטר וקניין.

בנוסף, מאחר ומבואר בירושלמי הנזכר לעיל שהתחייבות הבעל אינו מתנה חד צדדית, אלא ניתנת כנגד תמורה המתקבלת מהאישה, בנסיבות אלו לא ניתן לטעון לבטל חיוב זה על יסוד טענת אומדנא בעלמא. שהרי מבואר בתוספות (כתובות דף מז ע"ב ד"ה שלא) שבמקח שבו קיימות התחייבויות הדדיות והתחייבותו של צד אחד נובעת מהתחייבות נגדית של הצד השני, אין דנים אומדנא, עייין במשנה למלך (פרק ו מהלכות זכייה הלכה א) שהאריך בזה, וזאת מפני שאומדן דעת של צד אחד אינו בהכרח האומדן דעת של השני שגם הוא חלק מהעסקה, ואינו דומה למתנה, שבה רק צד אחד מבצע את ההקנאה.

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

אמנם במשנה למלך הביא משו"ת פני משה שגם בדבר התלוי בדעת שניהם, אם האומדנא היא "גדולה עד מאוד" אזלינן בתר אומדנא של צד אחד. ועיין עוד בנודע ביהודה (קמא חלק יורה דעה סימן סט ד"ה נמצא) שכתב כסברה זו, ובשו"ת דברי חיים (חלק א אבן העזר סימן ג) כתב בלשון זו: "רבים ושלמים סבירא להו דבאומדנא גדולה אפילו בדבר התלוי בדעת שניהם אמרינן אומדנא", וכן הסכים בשו"ת ברית אברהם (חלק חושן משפט סימן כט ס"ק י). אך בנידון שבפנינו, כפי המבואר לעיל, אין אומדנא "גדולה עד מאוד", מאחר שיתכן מאד שהחתן רצה להיות מחויב בסכום גבוה מאד, ותלה תקוותו שלא יאלץ לממש התחייבות זו.

עוד יצוין כי בנסיבות של כתובה שבה נקוב סכום מופרז, עולה לעתים הטענה שהחתן התחייב בסכום זה עקב אילוץ כזה או אחר, כגון המנהג שנהגו לכתוב כתובה מופרזת, אך ללא כוונה רצינית להתחייבות זו. אך עיין בגמרא מסכת בבא קמא (דף קד ע"ב) "מקום שנהגו [...] לכפול – גובה מחצה" וברש"י: "מקום שנהגו לכפול – לשום את מה שמכנסת לו כפליים בדמיו בשביל כבוד". הרי דווקא כשזהו מנהג ברור וידוע שכופלים הסכום שמכניסה לו מפני הכבוד. אבל בלא שיש מנהג ידוע, אין יסוד להעלות טענה שהדברים נכתבו מפני הכבוד.

העולה מדברינו: שטר כתובה זה שריר וקיים, למרות הסכום הגבוה הנקוב בו.

ער כאן דעת דיין א'.

### דעת דיין ב'

הצדדים נישאו לפני כעשרים ושלוש שנים, מנישואין אלו נולד להם בן אחד. הבעל הגיש תביעת גירושין כנגד האישה, האישה מבקשת שלום בית ובאם הבעל ישלם לה את סכום כתובתה על סך חמש מאות ועשרים אלף ש"ח היא תסכים להתגרש. ראשית יש לדון בדין זה הואיל והבעל התחייב בכתובה בסכום מופרז האם יש בו דין אסמכתא וממילא ההתחייבות בטילה.

והנה בכתובה קיימים שני סוגי "אסמכתא":

א. אסמכתא כתוצאה מהתחייבות מסופקת – כגון התחייבות לכתובה באופן שהבעל יגרש את האישה אם כן ואם לאו.

ב. אסמכתא בהתחייבות כתובה בסכום מופרז – כיוון שהתחייב על דבר שהוא גוזמה.

בגמרא (נדרים סה ע"ב) מובא:

"פותחין לאדם בכתובת אשתו, ומעשה באחד שנדר מאשתו הנאה והיתה כתובתה ארבע מאות דינרים ובא לפני רבי עקיבא וחייבו ליתן לה כתובתה, אמר לו רבי, שמונה מאות דינרים הניח אבא נטל אחי ארבע מאות ואני ארבע מאות לא דיה שתיטול היא מאתים ואני מאתים אמר לו רבי עקיבא, אפילו אתה מוכר שער ראשך אתה נותן לה כתובתה אמר לו אלו הייתי יודע שהוא כן לא הייתי נודר, והתירה רבי עקיבא."

מכאן הוכיחו שהבעל חייב במלוא תשלום הכתובה על אף שיצטרך למכור שער ראשו ולשעבד עצמו.

וכן הוכיחו מדברי התוספות בכתובות בריש פרק אף על פי (דף נד ע"ב ד"ה אע"פ) וז"ל:

"תימה דעכשיו נהגו שכותב חתן לכלה מאה ליטריין אף על פי שאין לו שוה פרוטה, דבשלמא כשיש לו הוא משעבד נכסיו לזה החוב והואיל ונתחייב אפילו נאבדו אלו הנכסים וקנה אחרים הם משתעבדים אף על פי שאין אדם

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

מקנה דבר שלא בא לעולם מכל מקום אדם משעבד דבר שלא בא לעולם כיון דכתב ודעתיד אנא למיקני כדאמרין במי שמת (בבא בתרא קנו ע"א ושם), אבל אותו שאין לו היאך ישתעבד נכסיו שיקנה אחרי כן, כיון שלא נתחייב לה היינו דבר שלא בא לעולם. ושאל ר"י לרבי אליהו והשיב לו דמצינו כענין זה בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא דף צד ע"א) דתניא מתנה שומר חנם להיות כשואל ופריך במאי בדברים ומשני בשקנו מידו משמע בכל ענין אף על פי שאין מקנה לו שום נכסים אלא שמשעבד גופו לזה החוב מעתה ולכשיהיו לו נכסים חל שעבודו מעתה. "ואין זה קנין דברים בעלמא דקנין דברים לא הוי אלא כההיא דריש בבא בתרא (דף ג ע"א) שקנו מידם לחלוק חצר שאין בה דין חלוקה אבל מה שמשעבד גופו להתחייב לדבר זה משתעבד ואין זה קנין דברים בעלמא. ויש מפרשים דכיון דכותב סתמא שיהיו כל נכסיו אחראין למה לא נתחייב הרי הודה שיש לו נכסים ואף על פי שאנו יודעים שאין לו הודאת בעל דין כמאה עדים דמי.

ומטעם זה אומר רבינו תם, שכותבין בהרשאות והקניתי לו ארבע אמות קרקע בחצרי אף על פי שאנו יודעים שאין לו קרקע כיון דמודה שיש לו הודאת בעל דין כמאה עדים דמי."

מבואר מדברי התוספות דמועילה התחייבות בכתובה בסכום גבוה על ידי שמשעבד גופו, או מצד שמשעבד נכסיו.

**אולם לעניות דעתי נראה דמדברי הגמרא בנדרים אין ראיה, דשם מדובר שהתחייב בסכום הכתובה גבוה מעט מעל הסטנדרט המקובל, שהרי חיוב הכתובה הוא מאתים זוז והוא הוסיף עוד מאתים זוז כולל תוספת כתובה כך שהיה חייב ארבע מאות זוז כולל תוספת כתובה, ועל כך פסק לו רבי עקיבא שחייב לשלם בכל מלוא סכום הכתובה אפילו משער ראשו. וכן הדין בסך מאה ליטרין שכתבו התוספות (כתובות נד ע"ב).**

### וכן משמע מדברי הריב"ש (סימן קנג) שכתב זוז לשונו:

והוקשה לך, איך תקנו חז"ל דבר מועט כזה לכתובת אישה, והם אמרו: כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה; והלא אפילו עני שבישראל, כשיהיה לו קטטה עם אשתו, תהא קלה בעיניו להוציאה בדבר מועט כזה! תשובתך: אתה שערת באנשי מיורקה, שעשיריה היו להם בתים מלאים כל טוב, אוצרות כסף וסחורה ומטמוני מסתרים, מרגליות ורוב פנינים, ומערות מלאות דינרי זהב. ואשר אין לו כל אלה, אף אם יהיו לו חפצים ותכשיטים ואלפי זהב, ואומנות נקייה להרויח בה פרנסתו והותר, נקרא עני. אבל תשער בתושבי הארץ הזאת, שאינם מספיקים ללחם צר ומים במשורה, ועל הארץ ישנים, או על שטיח עור, ובכסות יום מתכסים בלילה, ומלבושיהם טלאי על גב טלאי, ורובם הולכים יחפים. ובימי חז"ל כך היו, כמו ששערו במזונות האישה למשרה אשתו על ידי שלישי (כתובות סד ע"ב). וגם מגדולי חכמים היו בעלי אומנות; כמו שאמרו על רבי יהושע שהיה פחמי. והלל, שהיה מזרע דוד, היה משתכר בזוז אחד להביא מן היער חבילת עצים. ורב כהנא היה מוכר סלים לנשים מחמת עניו, כדאיתא בפרק קמא דקדושין (מ ע"א) וכו'.

וחכמים ז"ל תקנו כתובה לאישה – לכלן בשוה, שלא לבייש את מי שאין לו, ושיערו בעני ואמרו שאם רצה להוסיף אפילו מאה מנה, יוסיף; והעני, אם ירצה לגרש את אשתו, את כל אשר לו צריך ליתן. עכ"ל.

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

**המורם מדברי הריב"ש** שסכום מאתיים זוו הוא סכום מועט ביחס לאנשי עירו של השואל – העשירים, אולם בימי חז"ל שהיו עניים היה זה סכום גבוה, אבל בכל אופן זה אינו סכום מופרז אלא סכום גבוה ביחס לעניים שבאותו הדור.

ויש לי להביא ראיה מהגמרא (כתובות סז ע"ב) שרבי עוקבא היה רגיל לשלוח לשכנו העני כל ערב יום הכיפורים ארבע מאות זוו, משמע שסכום זה היה סך סטנדרטי שאדם יכול לחיות בו למשך שנה עד ערב יום הכיפורים הבא, כי אם סכום זה הוא סך גבוה הרי ודאי שהיה יוצא מגדר של עני, ולא היה צריך ליתן לו כל ערב יום הכיפורים במסגרת של צדקה.

ולכן אין ראיה ממה שהביאו הפוסקים מהגמרא בנדירים (סה ע"ב).

ועוד שם בגמרא בכתובות (סו ע"א) מעשה בבתו של נקדימון בו גוריון שהייתה כתובתה אלף אלפים דינרי זהב וכו'.

אכן זהו אכן סכום עתק ומופרז כיאה לבתו של אחד מעשירי ירושלים, אבל בסתמא ודאי מאתיים זוו זהו שעור הרגיל של הכתובה.

**מה שאין כן במקרה דנן** בחתן צעיר שמתחיל כעת לבנות את ביתו ואין לו שום חסכוניות ודאי הוא אינו מודע למשמעות של הסכום המופרז שהתחייב בכתובה, ואינו מתכוון לשלם את הסך הנ"ל, וכל מה שכותב הוא רק לכבד ולפאר את יקר וערך הכלה בסכום גבוה במיוחד, ובפרט כאשר הוא כותב סכום של 555,000 הנהוג בעדות ספרד כסגולה נגד עין רעה, ודאי יש כאן אומדנה שלא התכוון להתחייב בסכום הנ"ל.

והנה ידידי הביא ראיה מהמשנה בכתובות (נד ע"ב) "אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף" ושיעור של מאה מנה הוא עשרת אלפים זוו והוא סכום גבוה לדבריו ואף על פי כן ההתחייבות תקפה.

אולם לעניות דעתי נראה פשוט לתרץ דהמשנה מדברת באופן שהאדם עשיר ויש בידו הסכום הנ"ל ובוודאי שההתחייבות תקפה, אבל באופן שאין בידו הסכום הנ"ל הווי כתובה בסכום מופרז ואינה בתוקף.

וכן מצאתי לשיטה מקובצת (כתובות נד ע"ב) וזו לשונו:

"אפילו מאה מנה וכו'. מדהאריך ותני אפילו מאה מנה ולא קצר ותני אם רוצה להוסיף יוסיף דמה לי חד מנה או מאה מנה, דכיון דלא עבדו רבנן קיצותא הכל שוה, שמעינן דאפילו אין לו מאה מנה יכול להתחייב. ואין להקשות דאם כן מאי פריך תלמודא פשיטא, דילמא הא אתא לאשמועינן דמדקתני אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתיים וכו' משמע דלא מצי לאוסופי כלל אפילו ביש לו קא אשמועינן רבותא ומכל מקום יש לדחוק לישנא דמתניתין ולמימר דלא איירי מתניתין אלא דוקא ביש לו והא דקתני אפילו מאה מנה לאשמועינן אף על גב דאיכא כיסופא טובא דזה כתובתו מרובה וזה מועטת, ומיהו נהגו שכותב חתן לכלה מאה לטרין אף על גב שאין לו שוה פרוטה וכו' עיין בתוספות ובפסקי הרא"ש ז"ל."

**ועוד נראה לומר** דמצינו בחז"ל שיעורים של זוזים שמהם משמע דסכום של מאתיים זוו הוא קטן, למשל חז"ל קנסו בסוטר לחברו מאחורי ידו ארבע מאות זוו (בגמרא בבא קמא צ ע"א) וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (סימן תכ סעיף מא) וברמב"ם (הלכות חובל) דעל כל סטירה הוא חייב לשלם את הסכום הנ"ל, ואם ייתן לחברו חמש סטירות ישלם לו אלפיים זוו, שיעור של עשר שנים מזונות, אם כן גם סכום מאה מנה הוא אינו מופרז.

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

(ובמאמר מוסגר: נראה ממה שכתב הר"ש בפאה כי מאתיים זוז הוא סכום מזונות של שנה, ואילו מהדוגמאות שהבאנו נראה שהוא סכום זעיר. ולכן נראה לעניות דעתי כי הסכום הנ"ל הוא לעני ביותר אבל באדם במעמד הבינוני ודאי שסכום המזונות לשנה הוא הרבה יותר גבוה, והראיה לדבריי כי מצינו בגמרא [כתובות סד ע"ב] במשרה אשתו על ידי שליח נותן לה שני קבין חטין לשבוע וחצי לוג שמן וחצי קב קטנית וחמשים זוז לכלים בשנה, ובמה דברים אמורים בעני ביותר וכו'. מהפירוט של המינימום של המצרכים שהבעל נותן לאישה – חיטים ושמן וקטניות, לא הוזכר לא בשר ולא עופות ודגים – הרי ייתכן שסכום המזונות לשנה לעני הוא במצרכים הבסיסיים והפחותים ביותר, מה שאין כן באדם במעמד הבינוני ודאי שסכום המזונות הוא הרבה יותר גבוה).

### ב. בגדרי דין אסמכתא

והנה גדר דין אסמכתא כתב רש"י (סנהדרין כד ע"ב) גבי המשחק בקוביא ומפריחי יונים דפסולים לעדות. שם בגמרא מובא "אמר רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא ואסמכתא לא קניא, רב ששת אמר כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא אלא לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם" וכו'.

וכתב רש"י (שם החל בד"ה אסמכתא):

"אסמכתא – היינו דבר דאינו נותן לו מדעתו אלא סומך על דבר שאינו, דסבור שהוא יכול לנצח, ופעמים שמנצחין אותו.

לא קניא – והוה ליה כעין גזילה בידו.

כל כי האי גוונא לאו אסמכתא הוא – והיכי דמי אסמכתא? כגון דאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא (בבא מציעא עו ע"א) וכגון משליש את שטרו דגט פשוט (בבא בתרא קסח ע"א) דסומך על לא דבר, דסבור כל זה בידי לעשות, ומרישא כי מתני אדעתא דלא יהיב ליה לאסמכתא קא מתני, דטועה וסבור לא יבא לידי כך, אבל הכא לא סמך אמדי, דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח, ואפילו הכי אתני שמע מינה מספיקא אתני גמר ואקני, ולא גזילה היא."

והקשו עליו שם התוספות (ד"ה כל):

"[...] אבל רבינו תם הקשה לפירוש הקונטרס משום דלפי פירושו משמע דטפי חשיב אסמכתא (מה) שהיה בידו מלאו בידו ובפרק איזהו נשך (שם דף עד ע"א ושם) משמע איפכא דאמר התם האי מאן דמקבל זוזי מחבריה למזבין ליה חמרא ופשע ולא זבין משלם כדאזיל אפרוותא דזולשפוט וקאמר התם דאסמכתא היא כו' עד דמקשה הש"ס מאי שנא מאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא ומשני התם גבי אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא משום דהוי בידו לא הויא אסמכתא אלמא דלא הויא בידו הוי טפי אסמכתא ממה שהוה בידו. על כן נראה לר"ת לפרש הכי כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא דלא הויא אסמכתא אלא היכא שאין יכול להרויח כגון משליש שטרו וכו' דגט פשוט (בבא בתרא דף קסח ע"א) אבל הכא לא הויא אסמכתא משום דכיון דשנים הם כל אחד ואחד מקני לחבריה מגו דאי מרווח בעי איהו למקני בההיא הנאה גמר ומקני לחבריה. ולפי זה כל שידוכין לא הויא אסמכתא משום דכל חד וחד בעי למקני גמר נמי ומקני. ומיהו קשה על פי ר"ת שהרי בפרק הזהב (כ"מ דף מח ע"ב ושם) אמרינן הנותן עירבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי עירבוני מחול לך והלה אומר אם אני חוזר בי אכפול לך ערבוניך נתקיימו התנאים דברי רבי יוסי ומסיק התם לבסוף אליבא דר' יהודה דהויא אסמכתא ולא קניא אלמא אפי' בשנים חשיב אסמכתא ולא אמרינן מגו דאי בעי קנין העירבון אם חבירו חוזר בו מקנה נמי כנגד העירבון לחבירו כשהוא

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

חוזר בו ועוד משמע לקמן גבי צריכות דמפריחי יונים דהיכא שהוא סבור בבידו להרויח הויה אסמכתא בעלמא טפי כדפירש רש"י.

על כן נראה לר"י עיקר כפירוש רש"י ואי קשיא לו מההיא דאיזהו נשך כדפירש לעיל, תריץ הכי שאני התם דודאי דבר שהוא בידו ממש לגמרי כגון אם אוביר ולא איעביד אשלם במיטבא, דהתם בידו לעשות ולא גזים נמי שסובר הוא שכך הפסיד חבירו אם לא ישלים תנאו כמו אם ישלם במיטבא ובההיא ודאי גמר ומקני ולא חשיב אסמכתא ואומר בלבו עלי לשלם ודאי מן הדין מה שבידי לעשות ולא עשיתי אבל היכא דגזים אף על גב דהוי בידו ממש לגמרי כגון אם אוביר ולא איעבד אשלם אלפא זוזי מכל מקום כיון דגזים ודאי הוי גוזמא דמתנה לשלם אלף זוז בשביל קרקע אחת ודאי חשיב אסמכתא ומיהו קשה דהכא משמע דדבר דלא הוי בידו לאו אסמכתא הוא כגון משחק בקוביא דהכא ואף על גב דגזים ומאי שנא מההיא דחמרא דזולשפט דחשבינן אסמכתא מהאי טעמא ומכל מקום לא קשיא מידי דהתם ודאי הויה אסמכתא משום שזה סומך עליו משום דהוי דבר שבידו שמוצאין יין למכור ונראה כאסמכתא קצת אף על גב דלא גזים דשמא לא ירצו אחרים למכור לו והלכך אף על גב דלא גזים כיון דלאו בידו הוא לגמרי לא גמר ומקני לחבריה אבל הכא גבי משחק בקוביא דלאו בידו הוא כלל אף על גב דגזים בתנאי שחוק שלו מכל מקום גמר ומקני דכיון שהוא יודע שאין בידו להרויח וידוע הוא שאחד מהם ירויח ודאי לא נתכוון להסמיך חבירו על דבר שאינו אלא גמר ומקנה לכך כי האי גוונא ודאי לאו אסמכתא היא אבל הא דאשלם אלפא זוזי דגזים וגם בידו להשלים תנאו יש לנו לומר דנתכוון להסמיך ולהטעות חבירו הויה אסמכתא משום דגוזמא קאמר ולא גמר ומקנה ומסתברא דלהכי גזים שהוא סבור ודאי שיעבדנה ועוד שבידו הוא ומשום הכי פסק דמשחק בקוביא כשר לעדות דפסקינן כר' יהודה לקמן דכיון שיש לו אומנות שלא הוא כשר והא דפסקינן דמשחק בקוביא קני דווקא כשמעות שניהם על פי הדף לפי שהדף והמקום קנוי לאותו שירוויח כדי לקנות המעות אשר עליו אבל המשחקים באמנה אפילו הקנו לא מהני אם לא הקנו בבית דין חשוב כדאיתא בנדרים (דף כז ע"ב).

ועיין עוד בדבריהם בבבא מציעא (עד ע"א ד"ה הכא) שהקשו על דברי רבינו תם.

### שלושת אופני האסמכתא

והנה ידועים דברי הרמ"א בחושן משפט (סימן רז סעיף יג) שהביא שישנם שלושה אופנים באסמכתא:

א. תלה בתנאי – כמו שמבואר באיזהו נשך (בבא מציעא סו ע"ב): "הלווהו על שדהו ואמר לו אם לא באתי מכאן ועד שלושים יום הרי היא שלי, הרי היא שלו וכך הייה בייתוס בן זונין עושה על פי חכמים." ובגמרא אייתנין לה בפלוגתא אי אסמכתא קניא או לא קניא ומוקמינן לה למאן דאמר דקניא, אמנם למאן דאמר דלא קניא מוקמינן לה בגמרא דאיירי דווקא בשאמר לו קנה מעכשיו ואי לא אמר ליה מעכשיו לא קנה.

וכתב הרמב"ם טעמא לפי שסמך קנייתו לעשיית כך וכך ואסמכתא אינה קונה שהרי לא גמר בלבו להקנותו.

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

ב. כל מה שאין בידו ותלוי ביד אחרים כדאמרינן באיזהו נשך (בבא מציעא סג ע"ב) דאמר רב חמא: "האי מאן דיהיב זוזי לחבריה למיזבן ליה חמרא ופשע ולא זבין ליה משלם ליה כדקא אזיל אפרוותא דזולשפט."

ואמרינן שם:

"אמר אמירא אמריתא לשמענתא קמיה דרב זביד מנהרדעא אמר כי קאמר רב חמא הני מילי ביין סתם אבל ביין זה לא, דמי יימר דמיזדבנא ליה ניהליה, רב אשי אמר אפילו יין סתם נמי לא מאי טעמא אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא.

ולרב אשי מאי שנא מהא דתנן אם אוכיר ולא אעביד אשלם במיטבא, התם בידו הכא לאו בידו."

ג. מה שיש בידו לעשות אם גזים כמבואר בגמרא בבבא מציעא (קד ע"ב):

"ההוא גברא דקביל ארעא מחבריה אמר אי מוברנא לה יהיבנא לך אלפא זוזי, אוכיר תילתא, אמרי נהרדעי דינא הוא דיהיב ליה תלת מאה ותלתין ותלתא ותילתא, רבא אמר אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא. ולרבא מאי שנא מהא דתנן אם אוכיר ולא אעביד אשלם במיטבא, התם לא קא גזים, הכא כיון דקאמר מילתא יתירתא גוזמא בעלמא הוא דקגזים."

והנה דין אסמכתא המבואר לדידן הוא אסמכתא שהבטיח סכום מוגזם.

והנה בביאור טעמא דאסמכתא לא קני כתב רש"י בסנהדרין (כד ע"ב ד"ה אסמכתא) דאסמכתא היינו דבר דאינו נותן לו מדעתו אלא סומך על דבר שאינו, דסבור שהוא יוכל לנצח ופעמים שמנצחים אותו וכו' וכן בנדרים (כו ע"ב ד"ה ולרב הונא) כתב דאסמכתא היינו "דברים בעלמא וסמך על דעתו כסבור שהוא יכול לבא בזמנו להכי קאמר הכי." וברש"י מסכת בבא מציעא (דף סו ע"א ד"ה אני אומר) "[...] והא אסמכתא היא הבטחה בעלמא, לסמוך על דבריו, שאם לא ימלא דבריו – יתן לו שוה מאתים במנה."

וכן כתב רש"י (מסכת בבא מציעא דף קד ע"א): "בלא גזים – אינו מקבל עליו דבר גוזמא אלא כמשפט, ולא אסמכתא היא, דהכי אפסדיה." (ובבבא מציעא מ"ח ע"א בד"ה אסמכתא קניא): "הבטחת גוזמא שאדם מבטיח את חברו לסמוך עליו שאם לא יקיים את תנאו יתן כך וכך."

אם כן לפי הגדרה הזו הרי בכתובה שאדם כותב סכום גבוה זוהי הבטחת גוזמא ובגדר אסמכתא דלא קניא.

והנה יש לדון בדין אסמכתא כתוצאה מהתחייבות מסופקת הרמב"ם (פרק יא מהלכות מכירה הלכה ב) כתב וזו לשונו: "שכל האומר אם יהיה אם לא יהיה – לא גמר והקנה."

וכן פסק בשולחן ערוך חושן משפט (סימן רז סעיף יג).

תוספות (בבא מציעא עד ע"א) כתבו שכל מה שאין בידו ותלוי ביד אחרים כגון שאמר לו קנה יין ממקום פלוני וכו' הווי אסמכתא ולא קנה.

ולכאורה גם בהתחייבות בתוספת כתובה היא התחייבות מסופקת שמא יגרש או לא יגרש וזה דבר שבידו ולא בידו שהרי מצד אחד הגירושין תלויים ברצונו של הבעל ומצד שני יש מקרים שכופים אותו לגרש שיוציא וייתן כתובה. אם כן לכאורה הווי אסמכתא.



# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

ובפד"ר (כרך טו עמוד ריט) וכן בשורת הדין (כרך ח במאמרו של הרה"ג יועזר אריאל עמוד רנ) כתבו על פי דברי התוספות (בבא מציעא סו ע"א) דבקנס שידוכין אין אסמכתא כיון דהווי פיצוי עבור בושת.

לפי זה הוא הדין כאן בכתובה כאשר הבעל מגרש את אשתו גורם לה בושת. הרי שתוספת כתובה מהווה פיצוי עבור הבושת. אולם כל זה הוא רק כאשר סכום הפיצוי הוא סביר אבל בסכום גבוה ומופרז, הרי זה מעל ומעבר לפיצוי הבושת, וממילא אינה חלה והווי אסמכתא.

והנה כל זה במקרים שהבעל הוא אשם בגירושין דאז שייך דין בושת, אבל אם הבעל לא פשע כגון שהבעל עקר ואינו מסוגל להוליד, והאשה היא התובעת גירושין והיא הגורמת בושת לה ולבעלה – במקרה זה אין מקום לחייב הבעל בבושת ועוד שחייב בושת הוא רק במזיד מה שאין כן במקרה זה.

ולכן ביארו על פי הגמרא (בבא בתרא קעג ע"א) דערב משתעבד בההיא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשעבד נפשיה, הוא הדין כאן בחתן המתחייב בתוספת כתובה גומר בדעתו ומתחייב בתוספת בגלל הנאת חיבת חופה שיקרא חתנו של פלוני (ירושלמי כתובות פרק ה הלכה א).

**אולם זהו דווקא בהתחייבות בסכום סביר לתוספת כתובה, אבל בהתחייבות מוגזמת בתוספת כתובה ודאי לא גמר בדעתו כדי שיקרא חתנו של פלוני.**

והנה כתב ידידי דכתובה היא התחייבות מוחלטת כבר כעת, מה שאין כן באם אוכיר ולא אעביד שהיא התחייבות רק באם לא יתקיים התנאי. (ועיין בשורת הדין כרך יח במאמר של הרה"ג דוד לבנון שליט"א שדן בזה).

אולם מרש"י (כתובות נג ע"א) משמע לא הכי. וזו לשון הגמרא שם: "ארוסה שמתה, בעלה אינו חייב בקבורתה. מאי טעמא אמר רב הושעיא שאין אני קורא בה לכשתנשאי לאחר תיטלי מה שכתוב ליכי."

ופירש רש"י וזו לשונו: "הלכך כל זמן שלא מת ולא נתגרש לא נשתעבד לה ולא יורש ממנה כלום. עכ"ל."

ומבואר ברש"י שהשעבוד לבעל בחיוב כתובה הוא רק לאחר הגירושין.

והביא דברי הגר"ט (כתובות סימן מד) שכתב כן, שחייב הכתובה הוא רק בזמן הגירושין מכל מקום גבי משועבדים בזמן הנישואין כיון שנישואין הן סיבת החיוב הגורם לחיוב הכתובה. עיי"ש. ואולם החזון איש (אבן העזר סימן נו ס"ק טו) כתב דהדבר צריך עיון.

וכן הרא"ש בכתובות (פרק ה סימן א) כתב וזו לשונו: "אין משעבד עצמו לחוב זה שהתחייב מיד אלא לכשתתאלמן או תתגרש" – משמע שהשעבוד הוא רק לאחר הגירושין או לאחר שתתאלמן.

וכתב והביא יש חולקים, ועיין מה שכתב הגר"ח בסטנסיל והגרש"ז אויערבך בספר מנחת שלמה.

**הכתובה כאסמכתא גם אם חיובה חל מעת הנישואין**

**אולם נראה לעניות דעתי לומר דגם אם נחליט שחייב הכתובה הוא מזמן הנישואין הרי דעת הסמ"ע (סימן רז ס"ק ו) דיש כאן חיסרון אסמכתא, שכתב וזו לשונו:**

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

"דהני מילי כשקנה באחד מהדרכים כו'. הטור כתב לשון הרמב"ם, בסעיף י"ד בתוספת ביאור זו לשונו:

כתב הרמב"ם, במה דברים אמורים שקנה כשמקיים התנאי, שקנה ממנו בא' מהדרכים שקונין בהם אלא שהתנה שיהיה על תנאי, לפיכך אם נתקיים התנאי נתקיים המקח, אבל אם לא קנה ממנו עתה והתנה שאם לא יקיים לא יקנה, אף על פי שנתקיים לא יקנה. כיצד, מכר או נתן לו בית על מנת שילך ביום פלוני למקום פלוני והחזיק בו עתה, אם קיים תנאו והלך, קנה, ואם לאו לא קנה. אבל אם התנה ואמר אם תלך למקום פלוני ביום פלוני אמכור לך בית זה, וקיים תנאו והלך ואח"כ החזיק בבית, לא קנה, שזו אסמכתא היא שסמך קנייתו לעשות כך וכך, וכל אסמכתא לא קניא שהרי לא גמר להקנותו, עכ"ל הטור בשם הרמב"ם.

ובפרישה ודרישה [שם] כתבתי דאף דמשמעות לשונו זה הוא דחילק בין אם קנו מידו מיד ושאח"כ יקיים התנאי דמהני, ובין אם לא קנה ממנו עתה מיד אלא אמר לו שיקיים התנאי תחילה דאז לא מהני אף אם יקיים התנאי והחזיק או עשה קנין אחר אחר כן, וכן פירשו בית יוסף [שם].

ואני הוכחתי דאין כונת הרמב"ם והטור שהביאו הוא כן, דהא אף אם קנו מידו מיד, כיון שהקנין נעשה על תנאי, הוא אסמכתא, אם לא דקנו מידו במעכשיו, דלשון מעכשיו מבטל אסמכתא לדעת הרמב"ם כמו שכתב הטור בשמו בסעיף י"ט והמחבר בסמוך בסעיף [י"ד], ואפשר דמשום הכי הוסיף בעיר שושן וכתב כאן כשקנו מידו במעכשיו. אבל אין כן כונתו דהרמב"ם, דהא כתב ע"ז [בה"ג] ז"ל, כיצד מכר או נתן כו', ולא הזכיר לא מתחילה ולא בסוף שם בדין אחד לשון "מעכשיו", כי אם אחר זה בדין ז' כתב דאם אמר קנה מעכשיו אין כאן אסמכתא כו' ע"ש. ועוד, שאם כן למה כתב הרמב"ם בהכיצד כו' [ה"ג] בסיפא ז"ל, אבל אם התנה ואמר אם תלך כו', הרי שכתבו בלשון אם, ולא כתב כן ברישא אלא כתב מכר לו בית על "תנאי" שילך. ועוד, שסיפא הנ"ל [ה"ב] וכתב ז"ל, שזו אסמכתא היא שסמך קנייתו לעשות כך וכך, והו"ל למימר שזו אסמכתא היא הואיל שלא הקנהו לו מיד. ועוד יש לדרקדק לפירוש הבית יוסף. וכתבתי בפרישה דנראה דכונת הרמב"ם היא לחלק בין אם היתה דעת המוכר ועיקר כוונתו להקנותו אלא שרוצה שיקיים לו תנאו, דאז הוה דומיא דתנאי בני גד ובני ראובן דזה לא מיקרי אסמכתא וקנה, ובין אם עיקר כונת המוכר היה שיקיים תנאו אלא שלא ירצה לקיים תנאו בלי מכירה לו השדה, דזה מיקרי אסמכתא, וזהו מפורש ומדוקדק בלשון "כיצד" שכתב הרמב"ם על זה לבאר דבריו.

העולה מדברי הסמ"ע דאם עיקר כוונת המוכר לקיים הקניין רק שמתנה שיקיים התנאי הרי זה מועיל ואין זה אסמכתא, אבל אם אמר בלשון אם, שעיקר כוונת המוכר שיקיים התנאי אלא שלא ירצה לקיים התנאי בלי שימכור לו השדה זה נקרא אסמכתא.

ולפי זה, בתשלום כתובה שהבעל מתחייב לתת לאישה, הרי עיקר כוונתו שלא יתקיים התנאי ושלא יבואו לידי גירושין, ורק אם יתקיים התנאי אז יחול חיוב הכתובה הרי שזה גדר אסמכתא אף אם עושה קניין בזמן הנישואין.

וכן מצינו דעת הנתיבות בחידושים כי במקרה דנן הווי אסמכתא וזו לשונו (שם בס"ק ה):

"עיקר החילוק הוא דברישא מיירי כשאומר שדי מכורה לך על תנאי משום הכי מהני, ובסיפא מיירי דאמר בלשון אמכור, והרמב"ם ס"ל בסימן רמ"ה דלשון אמכור או אתן לא מהני משום דהוי אסמכתא אם לא שאמר מעכשיו

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

רק שקנין הוי כמעכשיו וכשאמר בלשון תנאי לא הוי מעכשיו עד שיאמר מעכשיו בפירוש.

והנה מדברי הנתיבות מבואר דאם אמר בלשון עתיד "שדי אמכור לך אם [...]" על תנאי מסוים הווי אסמכתא ואף על פי שעשו קניין אינו מועיל כיוון דהתנה בתנאי עד שיאמר בפירוש בקניין מעכשיו.

ולפי זה בחיוב החתן בכתובה בקניין, הרי ודאי שאת הסכום שכותב בכתובה הוא אינו נותן מעכשיו אלא זוהי התחייבות לעתיד בזמן הגירושין ליתן את הכתובה, אם כן הווי בלשון אתן ולדעת הנתיבות הווי אסמכתא עד שיאמר בפירוש מעכשיו.

### אומדנא דמוכח שכתבת סכום הכתובה לשם כבוד

2. ועוד נראה טעם לפטור את החתן מתשלום מופרז שהתחייב בכתובה, והוא דהדבר ידוע שחתן זה אין לו כל אפשרות לשלם את הסכום הנ"ל, ודאי שהתחייבותו המופרזת בכתובה לא נועדה אלא לכבוד הכלה כדי לפרסם ברבים עד כמה כלה זו יקרה היא וחשובה בעיניו, או להציג עצמו כאדם בעל אמצעים עשיר שיש בידו לשלם את הסכום הנ"ל.

### ומצינו סמך לכך בגמרא (בבא מציעא קד ע"ב):

"רבי יוסי אומר מקום שנהגו לעשות כתובה מלוה, גובה מלוה, מקום שנהגו לכפול גובה מחצה. וכתב רש"י שם מקום שנהגו לכפול שלום את שמכנסת לו כפליים בדמיו בשביל כבוד ולכתוב כפליים בכתובה וכשהיא יוצאת אינה נפרעת אלא החצי."

וכן כתב הרמב"ם (פרק כג מהלכות אישות הלכה יא): "מנהגות רבות יש בנדוניא וכו' אלא המאה."

וכן פסק בשולחן ערוך (אבן העזר סימן סו סעיף יא): "הנושא אישה סתם כותב וכו' כמנהג המדינה. עכ"ל.

מדבריהם עולה כי אף על פי שכתב בכתובה סכום גבוה אינו משלם אלא החצי, משום שלא כתב לה אלא לשם כבוד כדי להרבות בפני העם.

בזמן הזה בכתובות הספרדים לא קיים מנהג על סכום קבוע בכתובה אולם ברור שאותם שכותבים סכומים מופרזים שאין באפשרותו לשלם, התחייבותו לא חלה, כי קיימת אומדנא דמוכח כי כל התחייבותו היא רק לכבוד הכלה לפרסום עד כמה יקרה היא וחשובה היא בעיניו ואין כאן שום גמירות דעת לשלם את ההתחייבות הנ"ל.

ולכן העולה מכל האמור כי קיימים שני נימוקים לביטול התחייבות המוגזמת של הבעל.

א. הואיל והתחייבות הכתובה היא בדרך של "דאי", ולדעת הפוסקים החיוב הוא רק לאחר הגירושין – הווי אסמכתא, ואף לדעת הפוסקים החולקים הסוברים שחיוב הכתובה הוא מזמן הנישואין – דעת הסמ"ע והנתיבות דהווי אסמכתא כל שלא אמר מעכשיו.

ב. הואיל וההתחייבות מוגזמת, ההתחייבות לא חלה מכוח אומדנא דמוכח שהסכום הגבוה נכתב לכבוד בלבד.

והנה בירושלמי (כתובות ריש פרק אף על פי) כתוב: "במה הוא מתחייב לה וכו' אמר רבי אבין מעיקא היא וכו' משבק לה."

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

וכתבו להוכיח מכאן שהחיוב של תוספת כתובה הוא כנגד התמורה המתקבלת בעת החתימה של הכתובה שיקרא חתנו של פלוני או חיבת ביאה שהיא תמורה המתקבלת לאלתר כעת ואינה התחייבות בתנאי שאם יגרש ישלם את חוב הכתובה, וכן כתב בספר עיונים למשפט של הגר"ח שאנן זצ"ל.

**ולענ"ד אין שום ראיה מהירושלמי הנ"ל דהירושלמי מיירי בחיוב הכתובה הסטנדרטי של מאתים וזו או תוספת ראויה המתקבלת על הדעת דבזה אדם מתחייב בתשלום כדי שיקרא חתנו של פלוני או חיבת ביאה, אבל אין סבירות שבסכום אסטרונומי של מיליון שקל יתחייב החתן רק בשביל שיקרא חתנו של פלוני, ובוודאי שאם נאמר לו קודם הנישואין האם תסכים להפקיד צ'ק בנקאי כדי שתקרא חתנו של פלוני או חיבת ביאה הוא בוודאי לא יסכים לכך.**

וביחס למה שכתב ידידי לטענה שהסכום הגבוה שנכתב בכתובה הוא לכבוד בעלמא וכתב דצריך להיות אומדנא ודאית שאין בה ספק כלל שכוונתו לכבוד בלבד.

הנה בגמרא (בבא מציעא קד ע"ב) "כתובה מקום שנהגו וכו' לכפול גובה מחצה" כתב רש"י: "מקום שנהגו לכפול לשום את מה שמכנסת לו כפליים בדמיו בשביל כבוד."

הרי מצינו כבר בזמן חז"ל הקדמונים שנהגו לרשום בכתובה סכום כפול בשביל כבוד וגובה רק מחצה, ובזמננו כאשר חתן כתב בכתובה 555,000 ש"ח ודאי שרושם לשם כבוד או נגד עין רעה, ואינו מתכוון להתחייבות אמיתית לסכום המופרז הזה.

והנה יש לדון, שהרי בנוסח הכתובה כתוב "וגם התחייב החתן דנן בקנין דלא כאסמכתא בעלמא ודלא כטופסא דשטרי" ואם כן לכאורה לשון זה מועיל להוציא את השטר מידי אסמכתא.

אולם השולחן ערוך בחושן משפט (סימן רז סעיף יח) כתב וזו לשונו: "שטר שכתוב בו [...] וכתוב בסוף השטר דלא כאסמכתא ודלא [...] אין זה מוציאו מידי אסמכתא, ולא קנה."

והרמ"א שם הסכים עמו והוסיף: "ואף על גב דיש חולקין."

וכתב הסמ"ע (שם ס"ק נא) וזו לשונו: "ז"ל הטור דהא חזינן דאסמכתא היא ומאי אהני דכתב דלא כאסמכתא."

ואף לדברי הט"ז (שם סעיף יח) וזו לשונו:

"זהו דווקא כשכתב כן ששטר זה נעשה בעניין שאין בו אסמכתא משא"כ נוסח שטרי כתובות דאינו כן, ודאי דלא מועיל להוציא את חיסרון אסמכתא."

עוד יש לדון בנוסח שטרי כתובות הספרדים המקבלים עליהם בתקיעת כף על כל האמור בכתובה וכתב בשולחן ערוך (שם סעיף יט) נדר ושבועה ותקיעת כף מהני אפילו באסמכתא. ואם כן לכאורה תקיעת הכף מוציא את חיסרון האסמכתא. אולם הרמ"א שם כתב "עיינ לעיל סימן ר"ד ס"ד" ושם כתב דכל המחויב מכוח שבועה כגון לקיים המקח אם נשאל על נדרו פטור.

וכתב הסמ"ע (ס"ק נג) דהוא הדין כאן אם נשאל על נדרו הרי חוזר דין אסמכתא ואינה קונה. וכן משמע מתשובת הריב"ש.

אלא דכתב דאם קנה ממנו בקניין על דבר שיש בו אסמכתא ונשבע גם כן לקיימו הרי הוא חייב לקיימו, אולם הש"ך (ס"ק כ"ז) הביא את דברי הב"ח החולק על הסמ"ע וכתב שהריב"ש לא

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

השיב כן אלא לדעת השואל אבל ליה לא סבירא ליה. וכן משמע להדיא מתשובת הריב"ש (סימן שמא) דאם נשבע לקיים המקח ובקנס נותן הקנס ואין צריך לקיים שבועתו.

והש"ך והט"ז חולקים על הסמ"ע דאף אם היה קנין יכול לישאל על שבועתו וליפטר, ועוד הביא דעת מהרי"ו דלא החמירו בתקיעת כף רק כשנותן לאותו אדם עצמו דהווי כמו כריתת ברית אבל לא כשנותן התקיעת כף לאדם אחר. אם כן, לענייננו: לדעת הש"ך והט"ז והב"ח ומהרי"ו כיון שיכול לישאל על נדרו לא מהני תקיעת כף באסמכתא כיון שיכול לישאל על נדרו. העולה מדברינו שחתן המתחייב בכתובה בסכום מופרז הווי אסמכתא ואינו חייב במלוא הסכום הרשום בכתובה.

**מה הוא הסכום הראוי לחייבו בכל זאת?**

**אולם אם כנים דברינו יש לדון אם כן באיזה סכום יתחייב החתן הרי ודאי שרצה להוסיף לכלה מעבר למאתיים וזו שהיא עיקר הכתובה ואם כן באיזה סכום מוטל על בית הדין לחייבו.**

והנה הדין בגמרא (בבא מציעא קד ע"ב): "אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי – אמר רבא הוי אסמכתא ולא קניא".

ונחלקו הראשונים אם כן באיזה סכום יתחייב האריס שהוביר את השדה: דעת הרי"ף (שם) דחייב לשלם במיטבא, וזו לשונו: "דכיון דשיעור מאי דאוביר בשוי הוא דיהיב [...]".

וכן כתב הרמב"ם (פרק ח מהלכות שכירות הלכה יג) וזו לשונו: "אבל אם אמר אם אוביר ולא אעביד אשלם מאה מנה הרי זה אסמכתא ואינו חייב לשלם אלא לפי מה שראויה לעשות".

אולם הרא"ש (בבבא מציעא פרק ט סימן ז) חולק וסובר דהואיל והתחייבות על האלפא זוזי בטילה מדין אסמכתא הרי כל ההתחייבות בטלה לגמרי ואינו חייב אף במיטבא.

אלא שלמסקנה פסק הרא"ש שם כדעת הרי"ף והרמב"ם מטעם אחר מכיוון שכך היה המנהג להתחייב במיטבא אף אם לא כתב חייב במיטבא מכוח המנהג שנהגו כן.

וכן פסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן שכח סעיף ב) וזו לשונו: "ואם התנה אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי הרי זו אסמכתא ואינו חייב לשלם אלא נותן כפי מה שראויה לעשות".

וכתב הסמ"ע (שם ס"ק ג) וזו לשונו: "אלא ודאי סבירא ליה דאף אם הם כאילו לא דבר כלל מכל מקום צריך לשלם בזה דהוה ליה כאילו כתב ליה אם אשלם במיטבא".

העולה מדבריהם דאף אם אינו מתחייב לשלם על פי דיבורו אלפא זוזי כיון דהווי אסמכתא מ"מ חייב לשלם לפי מה שראויה השדה לעשות.

**ונראה לי בדין זה שיש לחייב את החתן בסכום על פי מעמדו, וכן מצינו בתשובת הגאונים הובא בבית יוסף (אבן העזר סימן סו): "עיר שכבשוה גוים ואבדו כתובותיהן וכו' כך היא תקנת הדבר, ויחוקו חוק לפי מנהג מדינתם העשיר לפי עשרו והעני לפי עניו והבינוני לפי מה שהם."**

וכן פסק הרמ"א (סימן סו סעיף ג).

הרי שבמקום שאבדה כתובתן מחייבים את הבעל לפי מעמדו הכלכלי בזמן הנישואין העשיר לפי עשרו והבינוניים לפי מה שהם, לפי שיקול דעת בית הדין.

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

העולה מן האמור כי חתן אשר התחייב בכתובה בסכום מופרז הווי אסמכתא ולא קניא ויש לב"ד לחייבו לפי מצבו ומעמדו הכלכלי בזמן הנישואין בסכום ראוי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ומאידך בסכום שיש בו כדי לעמוד בו בהתחייבות לכתובה.

**ויש לי להעיר על דברי כבוד חברי אשר העלה למסקנה כי שטר הכתובה אין בו דין אסמכתא והוא שטר ברור והחלטי לכל דבר.**

העולה מדבריו כי הכתובה היא שטר גמור ואף אם החתן יתחייב בסכום אגדי של חמש מיליון שקל וכדומה הרי החתן נעשה לבעל חוב גמור לכל ימי חייו, ובית הדין ייתן לו דין של "מסדרין לבעל חוב" וימכרו את כל רכושו מלבד מיטה ומפץ ומצע ושולחן. ולכאורה הדבר לא יעלה על הדעת שהרי אילו החתן היה מודע לזה בזמן הנישואין פשיטא שלא היה מסכים לזה, ועל כן בוודאי יש כאן חיסרון בגמירות הדעת של התחייבות החתן. ועל כן לכאורה הגבולות של ההתחייבות נראה שתלוי בשיקול ובאומדן דעת של בית הדין בזמן הגירושין.

והנה מה שכתב ידידי שסכום גבוה שנרשם בכתובה לכבוד בעלמא הם דברים שבלב והביא את דברי הקצות החושן (סימן רנ סק"ה) דאומדנא מספיקא לא אמרינן אומדנא.

ודבריו תמוהים דאם כן לדבריו קושיא זו תקשי על כל אסמכתא דאם אמר אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זווי הווי דברים שבלב ואינם דברים ומדוע אסמכתא לא קניא?

**אלא נראה דכל אומדנא דמוכח הווי אומדנא והווי "דברים שבלבו ובלב כל אדם" והוויין דברים.**

ועיין בקצות החושן (סימן יב סק"א) בשם המהרי"ט שהביא ראיות לדבר מאלמנה ששהתה כ"ה שנים ולא תבעה כתובה אמרינן דמחלה דידוע מחשבתה לכל העולם, מדלא תבעה מחלה על כתובה עיי"ש.

וכן אמרינן בבבא בתרא (קלב ע"א) גבי מצווה מחמת מיתה דאמדינן דעתיה והווי דברים שבלבו ובלב כל אדם, וכן גבי שטר מברחת.

וכן נראה מדברי רש"י (בבבא מציעא מח ע"ב) שכל "הבטחת גוזמא שאדם מבטיח את חבריו לסמוך עליו שאם לא יקיים תנאו יתן כך וכך" הווי בגדר של אסמכתא ולא קניא. אף על פי דהווי דברים שבלב ולכאורה לא הווי דברים אם כן מדוע לא יקיים את הבטחתו, אלא על כורחך צריך לומר שכל הבטחת גוזמא הווי דברים שבלבו ובלב כל אדם שאינו מתכוון לקיים את הבטחתו ולכן הווי אסמכתא ולא קניא.

הוא הדין בנידון דידן כאשר אדם רושם בכתובה סכום מופרז הווי אסמכתא ולא שייך כאן הטענה של דברים שבלב.

**לאחר כתבי זאת מצאתי פסק דין לידידנו הרה"ג יקותיאל כהן שליט"א אשר הרחיב בדין זה והסכים עמנו כי כתובה מופרזת הווי חיסרון אסמכתא. והביא את דבריו הנפלאים של הגאון הרב שאול אבן דנאן הראב"ד ורבה של יהדות מרוקו זצ"ל, וזו לשונו:**

"אחת שאלתי ממעלתכם כת"ר לשים עין השגחתם ולהציץ בעד המספחת אשר פשתה בארצותינו ומחץ מכתה תרפאו, של הכתובות הגבוהות אשר הנהיגו בימים הרעים האלה אשר לא ראו אבותינו ואבות אבותינו ורבותינו הראשונים נ"ע אשר שמענו ונדעם, כי מימיהם נתנו גבול וקצבה אם מעט ואם הרבה הצד השווה שבהם נתנו שיעור וקצבה לתוספת.

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

וזה כמו עשרים שנה עמדו איזה אנשים רמים וגבוהים בעיניהם מעצמם בלי תקנה או תיקון ז' טובי העיר והפריזו על המידה אשר גבלו הראשונים.

והגביהו התוספת על הנדוניא מאה לעשרה ואחרים הלכו בעקבותיהם וכתבו על החתן אלף לעשרה, ואחרים כתבו על אחת אלף, ודור אחר דור הולכים ומוסיפים עד שהגיעו לשער הגדול של מליונים או לפחות מאת אלף עד שנעשה המנהג הזה לשחוק וללעג בעיני בני אדם, כי היאומן כי יסופר כי העני שאין לו פת בסלו יוכל לפרוע מן הסך הגבוה שהוא אפילו שמץ מינהו זהו שקר מוחלט.

ובהמשך דבריו הוסיף וכתב:

"ובתוספת של הזמן הרע הזה נעשה ממנו כמה היזקים, האחת כשהבעל ריקם ריקם לגזירה שוה לא חש לסך הגדול הכתוב בכתובה ובין הוא ובין אשתו אין דעתם סומכת לפרוע הכתובה, וכשהיא רואה שאין לו במה לפרוע אין שואלת ממנו רק הגט ויוצאת חינם אין כסף.

וההיזק השני שאם הבעל יש לו כדי כתובתה וכל שכן פחות מכתובתה ואשתו עקרה ולא ילדה ומוכרח הוא לישא בת בנים, או שיש לה חולי המונע לידה או תשמיש וצריך הוא לגרש הייטב בעיני ה' לתת כל הנמצא אצלו וישאר משולל וערום ויצא נקי מנכסיו, העבודה ה' לא צנה."

והביא שם מדברי ר' יעקב אבן צור בספר משפט וצדקה ביעקב:

"וכבר מצינו לרבינו מוהריב"ץ זלה"ה בספר משפט וצדקה ביעקב (חלק ב סימנים כט רל) שצעק על מנהג זה, ויחרד חרדה גדולה וכתב שהדבר מסור ביד ביה"ד לפחות מה שנראה להם שנוסף דרך כבוד בעלמא וחתומים עמו ט' רבנים מחברי ורבני פאס, מקנאס, צפרו, ועשירי קודש מעיר ג'יברלטר."

עוד הביא מדברי ר' יעקב אבן צור שם וזו לשונו:

"אמנם כשעושיין כתובות מסך גדול כגון בסלא שכותבין ט"ו אלף וכדומה או בתיטאון שכותבין חי אלף וכדומה מי פתי יסור הנה לומר שעלה על דעתו החתן שיפרע הסך הנזכר והוא מעולם לא ראהו אפילו בחלום ואנן סהדי שלא נתכוון אלא לכבוד בעלמא ולהראות חיבת הכלה וקרוביה וכדומה, ולא עוד אלא שלפעמים מייעצים אותו העומדים שם לאמר שים נא כבוד והרבה לה מוהר ומתן והוא ממאן קצת אומרים לו למה תמאן מאס"י תעדהו"ם פלחו"ך דלעלז, הרי בהדיא אומרים לו דלאו לפרעון קיימי ולא מיכווני להכי ועל פי הדברים האלה מתרצה להם ועושה רצונם. והיא הביאה לו ד' מאות אלף אוקיות וכותב לה ט"ו אלף או ח"י אלף ויקר מקרהו לגרש נאמר שיפרע ט"ו אלף או ח"י אלף שיעור שאינו מצוי בעולם אלא אחד בדרא או תרי בדרא וישאר מאן שהוא שבו כל ימיו כי ביד אישה ימכור ה' את סיסרא, חס ושלום להעלות כן על הדעת אלא הדבר מסור ביד ב"ד שיש בהם מדעת קונם ויבחינו מה הוא השיעור הראוי כפי הנידון דהיינו כפי ערך הנדוניא עה"ד שניתבאר והשאר אינו אלא לכבוד ולתפארת וכשתתגרש מנעה ה' מכבוד דאדעתא למישקל ולמיפק לא כתב לה עכ"ל. שפתים ישק משיב דברים נכוחים."

הרי דבריהם ברור מיללו כי כתובה בסכום מופרז אינה אלא לכבוד ולתפארת והדבר מסור

ביד ביה"ד לפסוק את שיעור הכתובה הראוי כפי הנידון.

העולה מן האמור הוא ולמסקנה, כי חתן אשר התחייב בכתובה בסכום מופרז הווי אסמכתא

ולא קניא ויש לבית דין לחייבו לפי מצבו ומעמדו הכלכלי בזמן הנישואין בסכום ראוי שלא

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

תהא קלה בעיניו להוציאה, ומאידך בסכום שיש בו כדי לעמוד בו בהתחייבות לכתובה. במקרה דנן לדעתי יש לחייבו סך מאה ועשרים אלף ש"ח עבור תשלום כתובתה.

עד כאן דעת דין ב'.

### דעת דין ג'

ראיתי את שכתבו חברי להרכב ואביע את דעתי הן במישור העקרוני ביחס לכתובה מוגזמת והן ביחס לנסיבות המיוחדות של נידון זה.

לעניין דין כתובה מוגזמת, ואם יש בה משום אסמכתא, כבר דנו והאריכו בכך דייני ישראל לדורותיהם כפי שהאריכו ידידי ועמיתיי למוטב זה ונציין לפד"ר (טו עמוד 218–223), לספרו של הגר"ש שאנן זצ"ל עיונים במשפט (אבן העזר חלק א עמוד ריד), לשורת הדין (ח מאמריהם של הגר"ד לבנון אב"ד אשקלון והגר"י אריאל בשבתו בבית הדין בצפת) ולמאמרו של הגר"ש דיכובסקי שליט"א חבר בית הדין הגדול בדימוס בספרו לב שומע לשלמה (כרך א עמודים טז–יז) ועוד, עיי"ש.

גם אני הקטן סבור כדעת דייני ישראל שנקטו שאין לחייב בתוספת כתובה מוגזמת מכל הטעמים שהתבארו בדבריהם, אם משום שהיה ברור לכל הנוכחים במעמד החופה שהבעל לעולם לא יוכל לעמוד בהתחייבות לסכום כה גדול, והוא אינו גומר בדעתו להתחייב בסכום זה בפועל. אם משום שאומרים לחתן שכך המנהג לכתוב סכום גדול לכבוד בעלמא ואין לו לחשוש כלל ממימוש התחייבות זו, או משום הלחץ על החתן תחת החופה שאם לא יכתוב סכום גדול הוא מבייש את משפחת הכלה ועוד.

יש להבהיר עוד ולומר שכתובה מוגזמת לדעתי, אינה נקבעת בהתאם למה שאנשים ככלל חושבים למוגזם, אלא באופן יחסי למצבו של החתן המתחייב. אומנם ישנה הנחייה מטעם הרבנות הראשית לישראל לרושמי נישואין שלא לכתוב סכום של יותר ממיליון שקל בכתובה, אך אין הכוונה שכל מי שיכתוב סכום של מיליון שקל זה מחייב אותו, אלא בכל מקרה לפי עניינו ויכולתו של החתן. זכורני מה שהגר"נ גולדברג שליט"א היה רגיל לומר שמה שהסכום בכתובה גדול יותר הכתובה שווה פחות, כי לא ניתן לחייב החתן בסכום המוגזם שנרשם בכתובה. ומה שהסכום נמוך יותר היא יותר שווה וברת מימוש בסכום הסביר בו התחייב החתן. בהתאם לכך אינני מסכים עם מי שסבור שהתחייבות בסדר גודל של שווי דירה רגילה היא התחייבות סבירה שניתן לממשה.

בפסק דין של בית הדין הגדול בתיק 842107/1 בנידון כתובה שהייתה נקובה בסך מיליון ש"ח, בית הדין האזורי פטר את הבעל מתשלום תוספת הכתובה בטענת אסמכתא, וחייבו אותו במאתיים אלף ש"ח כפיצוי על הכתובה ועל כך ערערו שני הצדדים.

בפסק הדין בערעור (פורסם בנבו) כתב הגר"ש שאנן זצ"ל:

"[...] אין במקרה שלפנינו כל פסול משום "אסמכתא", זאת מכיוון, שהיה ברשותו של הבעל בעת ההתחייבות סכום הגדול מסכום הכתובה, והצפי היה שהוא יוכל לעמוד בהתחייבות מעין זו שקיבל עליו. כמו כן הסכום שנכתב לא נבע ממנהג שנהגו במקום נישואיו, ועל כן על הבעל לעמוד בהתחייבותו בכתובה בשווי מיליון ש"ח."

(המדובר באותו נידון היה ברופא שיניים וותיק שהתמחה בהשתלות שיניים והיו בבעלותו שתי מרפאות שיניים ורכושו לפני הנישואין הוערך במיליון וארבע מאות אלף ש"ח.)



# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

ואולם כתב שם הגר"ש שאנן זצ"ל על פי דברי הגמרא (בבא מציעא קד ע"ב) "מקום שנהגו לכפול יכפול הכתובה" ודברי רש"י שם דאינו אלא "בשביל כבוד", וכמו שכתב רש"י לגבי תוספת חומש שהחתן מוסיף על הנדוניה שהכניסה הכלה: "ודרך הנועדים למזמוטי חתן לשומם יותר משווים לכבוד הכלה ולחבבה על בעלה", ותוספת חומש זו שנכתבה לשם כבוד ולחבבה הכלה, לא מחייבים החתן לשלם.

והביא שם בפסק הדין את דברי שו"ת שופריה דיעקב (לרבי יעקב בן יקותיאל בירדוגו, נולד בשנת תקמ"ו, חלק א סימן עב) שכתב לגבי מקרים בהם היה החתן אנוס לכתוב כתובה גדולה בגלל המנהג אין מחייבים בתוספת כתובה זו עיי"ש. וסיים שם הגר"ש שאנן על פי דברי הרב שופריה דיעקב שאם יתברר שהחתן הוטעה בעת כתיבת הכתובה, שהתחייבות בכתובה אינה אלא לכבוד ולא לגבייה, הרי לא נוכל לחייבו בסכום הנקוב בכתובה. והביא קודם לכך מתשובות הגאונים שערי צדק (חלק ד שער ד מסימן טז) שכתבו לגבי מה שרגילים לכתוב בכתובה "והוסיף לה על כתובתה כך וכך" – [...] ואם אין לו קרקע אין נותנין לה מתוספת הזאת, תוספת היא ואין כותבין אותה אלא להשביח את הכתובה וכך משפטה". וכן כתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן רלב) שלפעמים הנכתב בכתובה הוא רק כדי להשביח הכלה בפני קרוביה.

בנידון דנן מדובר בחתן שבמועד נישואיו היה בן 22 ולא היה בידו כל הון עצמי ולא היה לצדדים הון עצמי לסייע ברכישת הדירה, והיא נרכשה מכספי משכנתא והלוואה משלימה. כך שלחתן דנן לא היה במועד ההתחייבות סכום הגדול מסכום הכתובה, ולא היה כל צפי שיוכל לעמוד בהתחייבותו, ואיזו ראייה יש שהסכום שנרשם בכתובה לא היה לשם כבוד כמו שיתבאר להלן.

כך כתב בספר הגם שאול בשם הרב יעקב אבן צור בשו"ת משפט וצדקה ביעקב (חלק ב סימנים כט רל) שהיו מייעצים לחתן בפירוש: "שים לה כבוד והרבה לה מוהר ומתן" – "ואם היה ממאן היו מרגיעים אותו דלאו לפירעון קיימי". כמו שהביא ידידי ועמיתי שליט"א לעיל משם הגאון הרב שאול אבן דנאן ראב"ד בית הדין הגדול לערעורים ורבה הראשי של יהדות מרוקו בספרו הגם שאול (עמוד צז) והם מדברי הרה"ג אהרן בן חסין ראב"ד מוגאדור. אולם יש בספר הגם שאול (חלק ב סימן טו) תשובת הרב שאול אבן דנאן עצמו שכתב וז"ל:

"שהמתחייב בתוספת רק משום מנהג שנהגו להוסיף ולא מרצונו, אם גירש מסיבה הכרחית לא ישלם התוספת ההיא שהוסיף בלי רצונו רק מחמת מנהג, אבל אם התוספת לא מפני מנהג עשויה רק לאות נפשו ורצונו, חייב לשלם כל סכי הכתובה בכל גירושין [...] גם שם מבואר בדברי הרבנים שהמציאו דברי מוהר"ב ז"ל שהדבר תלוי בראיית הבית דין, ז"א כל שרואין הדיינים שלא הוסיף מרצונו הפשוט רק משום שנהגו, וגם רוצה לגרש מסיבה הכרחית, אזי רשאין להפקיע התוספות ההיא. אך דבר פשוט שצריך שתהיה ראיית הבית דין ברורה באומדנות גמורה, שלא מרצונו הוסיף כמשפט דיני אומדנא."

כמו שהובא משו"ת "משפט וצדקה ביעקב" (לרבי יעקב אבן צור שנולד לפני כשלוש מאות וארבעים שנה, חלק ב סימנים כט – ל) שכתב: "שהדבר מסור ביד בית הדין לפחות מה שנראה להם שנוסף דרך כבוד בעלמא" וחתומים עמו תשעה רבנים מחכמי פאס, מקנאס, צפרו וגייברלטר. (פסק הדין משנת התפ"ו דהיינו קרוב לשלוש מאות שנה.)

בדרכו של הגריב"ץ הלכו הדורות הבאים אחריו במרוקו וכפי שנמצא פסקי דין בספר "בית דינו של יהושוע" (סימן קסז וסימן רסג) ובספר תקנות חכמי מקנאס (הוצאת אהבת שלום ירושלים

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

התשנ"ו) נמצאת תקנה כ"א משנת תק"ס (לפני מאתיים ושש עשרה שנה) שהגבילו את תוספת הכתובה לבתולה:

"עד תשלום סך מאה מתקאלים מכסף טהור לגרושה יוסיף לה עד תשלום חמישים מתקאלים ואח"כ יכתוב לה מתנה לכבוד ולתפארת ותהיה המתנה כנגד עיקר ותוספת הנז' וכנגד הנדוניה שתכניס לו באופן שתהיה המתנה ככל מעיקר ותוספת ונדוניה... ובכלל התקנה הנז', שלעולם אין האישה גובה בגירושין אלא עיקר כתובה ותוס' ונדוניה ואף שיוסיף לה החתן סך גדול בתורת מתנה הכל יכתבנו הסופר לכבוד ולתפארת. ולעולם בעת הגביה לא תגבה כי אם הסך האחד של כתובה ותוספת והנדוניה כולה שתכניס וכל התוספת ע"ז אנו מפקירין אותו בכח הפקר ב"ד הפקר, כי ידענו נאמנה שהכל נכתב מפני הכבוד ומפני הבושה". ועיי"ש עוד תקנה משנת תקנ"ט שכתבו "...ואין כוח בחכמי הדור להוסיף על בני דורם מה שלא חייבם ה' יתעלה ולא עבדיו הנביאים, ודי והותר שיקיימו מצוות ה' יתעלה, ומצוות עבדיו הראשונים והם גזרו ואמרו בתולה כתובה מאתיים שהוא שיעור שזכר מרן... ולזה כל דור ודור לא יוכלו לתקן ולגזור על בני דורם שיעשו כתובה מסך עצום, וחטא הוא בידם כי העני העלוב הרוצה לישא אישה, לא יוכל לישא אם לא יתחייב בסך עצום ואנוס הוא במעשיו, והקולר תלוי בצוואר חכמי הדור שסגרו הדלת בעדו. ולפי האמת הוא פטור גמור מן הדין, כי במתנה אונס לחוד מבטלה [...]."

מאידך גיסא בתקופות שהייתה עניות והיו רגילים לכתוב לעיקר ותוספת סך הכול כעשרה דורים שהוא סכום זעום ביותר, דאגו שתתקיים תקנת חז"ל שלא תהא קלה בעיניו להוציאה והעלו שיעור הכתובה מעשרה דורים לבתולה וחמישה דורים לגרושה לעשרים וחמישה דורים לבתולה ושנים-עשר וחצי דורים לגרושה ואלמנה. (ראה שם תקנה נה משנת תר"נ ותקנה ס משנת תרנ"ח ותקנה סח – לעניין שומת הנדוניה – משנת תקפ"ג.)

כך גם עשתה הרבנות הראשית לארץ ישראל לפני קום המדינה בשנת תש"ד, נאספו חברי מועצת הרבנות הראשית בנשיאות הגר"א הרצוג והגר"מ צ"ל וקבעו:

"בשים לב אל רמת החיים בישוב בזמננו ואל היסודות הכלכליים, נוכחנו שהסכום הקבוע ונהוג של מאתיים זוז (בערך עשר ל"י) לבתולה ושל מאה זוז (בערך חמש ל"י) לאלמנה וגרושה מן הנישואין ולבעולה איננו הולם את המצב ההווי, ואין בו בכדי לקיים את כוונת חז"ל בתקנתם שלא תהא קלה בעיניו להוציאה... ובהיות שהרשות נתונה להוסיף על הכתובה החלטנו לתקן להוסיף בכל כתובה לא פחות מחמישים ל"י לבתולה ולא פחות מעשרים וחמש ל"י באופן שמהיום והלאה יכתבו בכתובת בתולה: מוהר בתולייכי כסף זוזי מאתן דחזי ליכי ותוספתא חמישים ל"י [...] ובכל ב"ד שבארץ ישראל יגבו סכום זה כדין לבתולה [...]."

וראה ספרו של הגר"א הרצוג צ"ל "תחוקה לישראל על פי התורה" (הוצאת מוסד הרב קוק כרך ג עמוד 118–121). תקנה זו נחתמה ע"י הרבנים הראשיים הנ"ל ביום כ"א טבת תש"ד ונכנסה לתוקף יום ר"ח אדר תש"ד אחר שאושרו במועצת הרבנות הראשית לארץ ישראל והסכימו עליהם רבני הקהילות בארץ. ועיין שו"ת משפטי עוזיאל (סימן עד – במהדורה החדשה ירושלים תשס"ה) שמנמק תקנת הרבנות הראשית הנ"ל וכתב:

"ועל יסוד זה גם אנו תלמידיהם ושלוחים דרבנן קדמאי נדרשנו לאשר שאלונו ומצאנו כי סכום הכתובה של עשר לא"י לבתולה וחמש לא"י לאלמנה שהותקן בארצנו, מאז נכנסה ארץ ישראל תחת שלטונה של

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

ממשלת אנגליה, לפי שאז היה זה סכום הגון ובעל ערך, לפי המצב הכלכלי ורמת החיים בארץ. אבל עתה שנשתנו דברים אלה תכלית שינוי, וסכום זה נעשה פעוט ואינו יכול למלא תעודת הכתובה שיהיה קשה בעיניו לגרשה...לכן מצאנו ראינו לטוב ונחוץ להגדיל סכום הכתובה לחמישים לא"י לכתולה, ועשרים וחמש לאי לאלמנה או גרושה."

כדי לקבל מושג מה היה כוח הקנייה של 50 לא"י בשנת תש"ד במועד התקנה הנ"ל, שהרבנות הראשית ראו בו סכום ראוי והגון לכתובה ותוספת בהתאם למצב הכלכלי אז, נוכל ללמוד מפסקי דין למזונות שנתנו באותה תקופה. בקובץ אוסף פסקי דין (ורפהטיג, עמ' 1) קבע בית הדין הגדול בפסק דין מיום ט' טבת תש"ג בהרכב הרבנים הראשיים והרב קלמס ובנשיאות הגרא"י הרצוג זצ"ל דמי מזונות לילד בסך 5 לא"י לחודש והשאירו בכך בתוקפם את דמי המזונות שנקבעו לאותו ילד בבית הדין בחיפה בתמוז ת"ש. ועוד שם (עמוד טז) פסק דין נוסף מבית הדין הגדול בהרכב הנ"ל שקבע: "קוצבים שיעור דמי פרנסת הילדה למשך שנה מהיום בסך 5 לא"י לחודש." לפי זה יוצא שכוח הקנייה של 50 לא"י היה שווה לעשרה חודשי מזונות של ילד או ילדה באותה תקופה.

העולה מהאמור שבזמנו התמודדו עם כתובות שערכן הנקוב היה נמוך, גם אם מבחינת מחיר הכסף באותו זמן היה בהם שיעור כתובה, ומתוך רצון להעמיד את סכום הכתובה באופן שיביע את מגמת חז"ל שלא תהא קלה בעיניו להוציאה העמידו הכתובה על סך 50 לא"י שהיה בהם לספק עשרה חודשי מזונות לילד.

כיום אנו מתמודדים עם תופעה הפוכה של תוספת כתובה בסכומים גדולים מאוד, ועלינו להתבונן במציאות חיים שבדורנו זה, שהחלו לעלות לדיון בעשרים שנה האחרונות תביעות לכתובות בסכומים כאלה, לעיתים קרובות יותר מאשר היה בעבר בבתי הדין הרבניים.

כידוע בני אשכנז רובם ככולם נוהגים לכתוב לתוספת כתובה סכום קבוע של מאתיים זקוקים כסף צרוף, ואצל הרבה מהספרדים נוהגים לכתוב כתוספת כתובה סכומים גדולים ומופרזים, ואצל בני הישיבות הספרדים דאגו ראשי הישיבות לצמצם התוספת כתובה המופרזת שהיתה נהוגה אצל הורי תלמידיהם ולהעמידה על סכום סביר יותר של 26,000 אלף דולר או 52,000 דולר. לבחור ישיבה שמתכוון להמשיך ללמוד בכולל גם סכום כזה הינו מעבר ליכולתו, אולם כדי למנוע תגרה ומחלוקת מצד הורי הכלה שהורגלו אחרת, העמידו זאת על סכום שלגבי בחור ישיבה שאין פרוטה בכיסו, זה מביע כבוד והערכה.

ברור למתבונן שההבדל במנהגי העדות בישראל מבוסס על מה שהיה מקובל בדורות הקודמים ואי אפשר להתייחס לנהוג בדורנו בתלוש מהעבר. במאות השנים האחרונות ע"פ האמור בספר משפט וצדקה ביעקב, החל להתפשט המנהג בקהילות הספרדים לכתוב תוספת כתובה ללא כל קשר למה שהכניסה האישה. בעבר נהגו לשום את הנדוניה ועל כך להוסיף שלישי ולפי זה קבעו את גובה התוספת, ובשעת גביית הכתובה לא גבו אלא עיקר כתובה ותוספת ונדוניה, וכל מה שהוסיף על כך החתן משלו כמתנה לא היו גובים כלל. בדורות שלנו לאחר שמנהג זה השתרש, יש לומר שגם בזמננו המנהג לכתוב תוספת בסכום מופרז הינו בהמשך למה שנהגו בדורות שלפניהם, משום כבוד וחבה ולא כהתחייבות משפטית מחייבת, שניתן לגבותה.

כנגד נהוג זה יצאו גדולי הדורות במקומם ובארצות מגוריהם למחות ולהעיר על תופעה זו, כאמור במקורות שהוזכרו לעיל.

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

קהילות ישראל עלו ארצה ממקומות פזוריהם והביאו עמם את מנהגייהם בכל תחומי החיים. אם כן לא יהא נכון לומר שפתאום בדור האחרון ההתחייבות המוגזמת לתוספת כתובה, בלא כל יחס למה שהכניסה האישה, הינה התחייבות עצמאית משפטית מחייבת, ולא המשכה של אותה התחייבות שנהגה לשם כבוד בלבד.

גם העיון בפד"רים מעלה שלא דנו הרבה בתביעות לתוספת כתובה גבוהה, אלא אדרבה אם כבר דנו זה היה ביחס לכתובות שערכם הנקוב היה נמוך מאוד, ובקשו לחייב פיצויים במקום כתובה והפכו זאת למנהג בתי דין בישראל לקצוב פיצויי כתובה. כפי שציננו לעיל תקנת הרבנות הראשית בשנת תש"ד היתה להעמיד עיקר כתובה ותוספת על סך חמישים לא"י, מה שמלמד שלא היו מצויות כתובות עם תוספת גדולה עד שנזקקו לתקן שיעור אחיד של חמישים לא"י.

היעדר פסקי דין לתביעות של כתובות בסכומים גדולים גם כאשר המצב הכלכלי בארץ השתפר והיו כתובות בסכומים גדולים, מלמד על ההתייחסות של הציבור לתוספת כתובה שהינה לשם כבוד, ולכן לא חשבו שזו התחייבות משפטית שיכולים לתובעה.

פסק הדין (כפד"ר טו) הנ"ל הוא מבית הדין בחיפה בשנת תשנ"א והוא הראשון שדן בתביעת דמי כתובה מוגזמת, ובפד"רים שלאחר מכן לא פורסמו פסקי דין שחייבו תוספת כתובה של מאות אלפי שקלים, ויש להניח שהיו כתובות כאלה. ניתן לשער שאם אין הרבה פסקי דין לחיוב מלא תוספת כתובה בסכומים גדולים כאלה, סימן שלא היו תביעות מסוג זה. האישה בדור הקודם כנראה הבינה כחלק מהתפיסה המקובלת בציבור, שגם כאשר היא זכאית עקרונית לכתובה היא לא יכולה לדרוש את הסכום המוגזם שנרשם בכתובה.

הערת ידידי דיין א' לדברי הנ"ל על קיומם של פסקי דין שהתפרסמו ע"י הנהלת בתי הדין הרבניים שבהם חייבו דמי כתובה בין חצי מיליון למיליון שקל, אינה משנה לדעתי את תמונת המצב. פסקי דין אלה ניתנו בעשור האחרון, ויש לבחון כל אחד מהם לגופו אם למשל בית הדין לקח בחשבון שהכתובה תקוזה בגין הזכויות שמקבלת האישה ע"פ חוק יחסי ממון.

עובדה היא שפסקי דין כאלה לא היו בעבר הרחוק יותר ולא התפרסמו בפד"רים, וישנם הרבה מאוד פסקי דין שתביעות לכתובה בסכומים גדולים נגמרו בהסכמה לפיצוי על סכום הרבה יותר קטן. אי אפשר לומר שהציבור הרחב מודע לאותם פסקי דין שהתפרסמו על ידי הנהלת בתי הדין בעשור האחרון. אדרבה, הציבור הרחב מודע יותר לרוב ככל פסקי הדין שניתנו בתביעות כתובה ולעובדה שרוב הכתובות האלה בפועל לא באות לידי גבייה, ורוב המתגרשים חברה לחברה אית להו שלא חייבו אותם בתשלום הכתובה.

בגלל אותם פסקי דין שנתנו בעשור האחרון, עורכי דין המודעים להם עושים בהם שימוש כדי להשיג חלוקת רכוש טובה יותר לאישה. הואיל ובהרבה מקרים זה גורם לסחבת ועיגון כמו בנידון זה, לכן ראיתי לנכון במסגרת פסק דין זה לפנות לגורמים המוסמכים לתקן תקנות בהגבלת סכום הכתובה כפי שעשו גדולי ישראל בקהילות ישראל בעבר.

אי אפשר להתייחס בזמננו להתחייבות לתוספת כתובה כהתחייבות בשטר חוב לכל דבר או כצ'ק עם תאריך דחוי. מעולם לא שמענו שמאן דהוא יהא מוכן לקנות בזמננו שטר כתובה בטובת הנאה, כמו שיש הקונים שטרי חוב מאוחרים בפחות מערכם הנקוב ביחס ישיר לזמן ההמתנה עד למועד הפירעון. מעולם לא שמענו שבעל חוב יהא מוכן לקבל את הזכות לגביית הכתובה אפילו בערך עשרה אחוזים מהסכום הנקוב בכתובה, בתמורה לחוב שאין לו סיכוי לגבותו, הואיל והעולם התרגל להתייחס לתוספת כתובה כפיטומי מילי והבעת כבוד והערכה לאישה ומשפחתה.

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

הציבור תופס את ההתחייבות לתוספת כתובה כפי שהתייחסו לכך בדורות שקדמו לפנינו, ולא אכשר דרא בעניין זה לומר שאנשים התחילו להתחייב ברצינות לתוספת כתובה ולא לשם כבוד. עצם העובדה שהרבה מאוד הורגלו לכתוב אותו סכום של 555,555 אלף ש"ח או מיליון ש"ח, בלי כל קשר למצבו הכלכלי ועושרו של המתחייב, מלמדת שיש מכנה משותף לאותם אנשים, שנוקבים בסכום זה משום כבוד או נגד עין הרע (בגלל שהמספר חמש רומז ל"חמסה", או כסימן ברכה לילדים – המספר חמש (ה) רומז ל"הא לכם זרע") ולא לשם התחייבות כלל. כלשון הגריב"ץ במשפט וצדקה: "מי פתי יסור הנה לומר שעלה על דעתו שיפרע הסך הנזכר והוא מעולם לא ראה אותו אפילו בחלום."

ראה עוד מה שכתב בזה הגר"י כהן שליט"א בפסק דין הנ"ל מיום כ"ד סיוון תשע"א מבית הדין הגדול בתיק 842107/1, ששאל דיינים ספרדים שישובו על מדין בבתי הדין הרבניים והביא מדברי הגר"מ אוהננוה בספר הזיכרון "גדולת מרדכי" ומדברי הגר"א עטייה בפסק דין משנת תשס"א שעשה סקר בין מאות תלמידי חכמים ואברכים היודעים דיני חיובים והשתעבדויות וכולם אמרו: "מעולם לא התכוונו להתחייב לפי הכתוב בכתובה, כי מאין יבוא להם הכסף, וכל כוונתם לכבוד. כי הרי גם הכלה יודעת שלא ניתן להמציא יש מאין". אם זו הבנתם של תלמידי חכמים, מה יאמרו פשוטי העם שהרגילום לכתוב סכומים גדולים שוודאי אין בכוונתם להתחייב בהם.

על פי האמור, מובן יותר מנהגם של בני אשכנזי שכל הכתובות שוות, עיקר ותוספת מאתיים זקוקים כסף טהור, ולא נהגו בתוספת שנהגו בני ספרד.

גדולי הדורות בקהילות הספרדים לא הייתה דעתם נוחה ממנהג זה של כתיבת סכומים גדולים בכתובה, גם כאשר האישה הכניסה נדוניה גדולה והיה מן הדין להתחייב כנגד מה שהכניסה בתוספת שלישי, ולכן היו קהילות שהנהיגו לעשות זאת בשטר נפרד ולא בשטר הכתובה שקורין תחת החופה כדי לא לבייש את מי שאין לו.

עיינ בספר מליץ טוב לרה"ג שלום אביחצירא אב"ד בצאר באלג'יר ומקורו בתפילאלת ושם (בסימן 10) כתב וזו לשונו:

"עוד כתב הלבוש (סוף סעיף יא) וזו לשונו ויש נוהגין לכתוב כל הכתובות בשוה אפילו לא הכניסה לו כלום כדי שלא לבייש אותה, ואם ירצה להוסיף לה מוסיף לה בשטר בפני עצמו ע"כ. מדבריו אלה נראה דעיקר הכתובה כגון מנה ומאתיים וכיוצא, שקורין תחת החופה כותבין אותו בשטר בפני עצמו, והתוספת אם ירצה להוסיף לה כותבין אותו בשטר אחר בפני עצמו.

[...] וכענין זה כתב הכנה"ג ז"ל בסימן זה (בהגה"ט אות נד) וזו לשונו:

פעמים יש בתולה או אלמנה שנתנה נדוניה גדולה והוי כתובתה גדולה משאר כתובות ואינו נכון לשנות המנהג לכתוב בכתובה אותה התוספת אלא כותבין כל הכתובות שוות והתוספת יעשה שטר בפני עצמו. ע"כ.

אם כן לפי זה לענין מנהג דידן שנוהגים לכתוב כל הכתובות שקורין תחת החופה להתולות בשווה דהיינו מאתן דאינון כ"ה זוזי וכו', ולא למנות בשווה דהי' מאה דאינון תריסר ופלגא זוזי וכו', בשטר כתובה בפני עצמו, וסך הנדוניה שהכניסה הכלה ושהוסיף לה הבעל כותבין אותו בשטר אחר בפני עצמו, אמרינן יישר כוחם כי טעמם ונימוקם עמם כדי שלא לבייש את מי שאין לו, כי אילו היו כותבין סך הנדוניה שהכניסה לו בתוך הכתובה שקורין תחת החופה, היו מתביישין בנות העניים והבינונים שמכניסין דבר

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

מועט לפני בנות העשירים שמכניסים סך גדול [...] אתאן לענין מנהג דידן בתאפילאלת ובעיר זו בצאר שכותבין שני שטרי כתובות, א' היא הכתובה שכותבין בה רק עיקר הכתובה דהיינו מנה או מאתים שקורין אותה בשעת נישואין ע"י חופה וקידושין, ונותנין אותה ביד החתן לראיה בידו שפלוגית בת פלוני היא אשתו. ב' הוא שטר הנדוניה שכותבין בו כל מה שהכניסה הכלה בנדונייתה והתוספת ונותנין אותו ביד אבי הכלה או אמה וכיוצא לראיה בידה שהכניסה בנדונייתה כך וכך [...] כדין שטרי חוב הניתנין ביד המלוה [...]"

לגבי דרך כתיבת שטר הנדוניה שהיו נוהגין כשטר בפני עצמו כתב שם וזו לשונו:

"ועוד כותבין שטר של הנדוניה בפני עצמו, דהיינו קודם יום הנישואין שמין כל כלי הנדוניה שמכנסת הכלה לבית בעלה ע"י שמאין, כל כלי זהב וכסף ונחושת וכל מיני תכשיט, קטון וגדול שם הוא, שמין אותו השמאים בפני עצמו בשומא ששווה באותו זמן, ומוסיפין עליו שלישי מלגאו כגון דבר השוה מאה כותבין אותו במאה ושלושים וכן על זה הדרך בכל הכלים ובכל התכשיטין וכו' כולם כותבים שמותם ושומתם בצידן בשטר הנ"ל. וזה נוסח השטר הנ"ל דא נדוניה דהנעלת פלונית בת פלוני מבית אביה לבית בעלה פלונית בת פלוני י"ב מלבושים י"ח אלף פראנק [...] סך הכל עיקר ותוספת חמש מאות אלף פר', ונכנס הכל לרשות הבעל הנ"ל וזקפן עליו במלוה ורשו [...] וחותמין עליו שני עדים, או הסופר ועד."

הרי ברור שכאשר ההתחייבות על התוספת נעשית על פי הערכת שמאים לכל מה שהכניסה האישה וכנגד זה מתחייב הבעל בתוספת שלישי, ועושים זאת עוד קודם הנישואים ובשטר נפרד, הרי זו התחייבות גמורה ומחייבת. מה שאין כן כאשר ההתחייבות לתוספת היא ללא כל קשר למה שהכניסה האישה ובאופן מופרז, הרי זה נעשה לכבוד בעלמא ולא לשם התחייבות משפטית כמבואר לעיל.

**עיינ עוד בספר התקנות כרם חמר** (חלק ב) שנקראות תקנות מגורשי קאשטיליא או תקנות פאס ושנתקנו בין השנים ה'רנ"ד (1494) עד ה'תק"י (1750), שנאספו ע"י הגריב"ץ בשנת ה'תנ"ח והובאו לדפוס בליוורנו ע"י רבי אברהם אנקאווא בשנת תרל"א.

על פי דברי הרמב"ם (פרק כג מאישות הלכה יא):

"מנהגות רבות יש בנדוניה. יש מקומות שנהגו שיכתבו בכתובה הנדוניה ביתר על דמיה בשליש או בחמיש או במחצה [...] כדי להרבות בפני העם וכשתבוא לגבות לא תגבה אלא המאה. ויש מקומות שנהגו לכתוב בפחות. ויש מקומות שנהגו לכתוב שווה בשווה [...] ובכל הדברים האלו וכיוצא בהן מנהג המדינה עיקר גדול הוא וע"פ דנין והוא שיהיה אותו המנהג פשוט בכל המדינה."

קבעו בתקנות פאס (תקנה כג משנת ה'ש"י):

"מאחר והיה מנהג אצל קהל פאס התושבים שכל אישה שתחתן מוסיפים לה בסכום הנדוניה שלישי, ולכן הסכימו כי בעת שתבוא ליפרע בכתובתה ינוכה שלישי מהכתובה [...]"

וכן (בתקנה כד משנת ה'שי"א) כתבו:

"מאחר שנתברר על פי עדים שמיום שישבו בעיר הזאת, ידעו שמנהג פשוט וברור שכשמגבין התושבים לאלמנה שטר כתובתה הם פוחתים לה שלישי, לכן אנו גוזרים שלא תגבה לאה חנה הנז' כי אם שני שלישי כתובתה לבר."

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

כפי שענינו רואות חכמי הדורות, בקהילות הספרדים יצאו נגד תופעה זו של כתיבת סכומים מופרזים ללא כל בסיס, וידעו לקבוע שכל מה שנראה לבית הדין שנכתב לשם כבוד לא יבוא לידי גבייה.

מן הראוי היה לעניות דעתי שמועצת הרבנות הראשית תשב על מדוכה זו, כפי שעשו בזמנם של הרבנים הראשיים לישראל הגרא"י הרצוג והגרביצ'מ"ח עוויאל זצ"ל, ויתקנו שתוספת כתובה לא תהא מעל סכום מקסימלי של מאה ועשרים אלף ש"ח. על בסיס מה שקבעו חז"ל מאתיים זוז שבזמנם היו שווים לדמי מזונות למשך שנה, וכפי שכתבו הר"ש ורע"ב בפירוש המשנה (פאה פרק ח משנה ח) לעניין צדקה וכפי שכתב בתפארת ישראל, שלכך נתנו לבתולה מאתיים זוז שלא תצטרך לצדקה למשך שנה, כך יקבעו את סכום התוספת לפי יוקר המחיה כיום.

בהתאם לכך כתב הגאון רבי שלמה דיכובסקי בספרו "לב שומע לשלמה" שלהערכתו דמי מזונות למעמד הבינוני נע בין שלושת אלפים לחמשת אלפים ש"ח בחודש ולעשירים לא יותר מעשרת אלפים ש"ח לחודש. אם כן למעמד בינוני תוספת כתובה תהיה בשיעור של שלושים ושש אלף ש"ח (פעמיים ח"י) עד שישים אלף ש"ח ולעשירים עד מאה ועשרים אלף ש"ח (עד מאה ועשרים ביחד). מי שירצה להוסיף יותר שיעשה זאת בשטר נפרד לפני או אחרי הנישואין. כלפי שטר שנכתב בנפרד שלא נעשה תחת החופה בפני רבים, ולא תחת השפעת הסביבה לא תהיה טענה שנעשה לשם כבוד ויהא לזה תוקף של שטר משפטי מחייב.

עינינו רואות את הקושי שנוצר בהליכי גירושין שבפנינו בעשור האחרון כאשר סכום הכתובה גבוה, והאישה עומדת על תביעתה לכתובה, זה מעכב מאוד את סיום ההליך. גם כאשר שניהם רוצים בגירושין נגרמת סחבת ממושכת הכרוכה בתקלות רבות כידוע, בפרט כאשר הצדדים כבר פרודים ובהמשך הזמן נכשלים ויוצרים קשר עם בן זוג חדש, לא יכולים להינשא ומעגנים את עצמם רק בגלל המחלוקת סביב התביעה לכתובה או לפיצויים בגין הכתובה. מן הראוי היה לתקן המצב בהנחיה מתאימה לרושמי הנישואין, ולבטל ההנחיה הקודמת שאפשר לכתוב בכתובה תוספת עד מיליון שקל. ראה עוד מה שכתב בזה בספר משפט הכתובה (חלק א עמוד שנב מאות ו ואילך – ועמוד שנז).

כשם שהשוו הדין והמנהג בין עדות הספרדים והאשכנזים בכמה מענייני הנישואין כמו לגבי חרם דרבנו גרשום ולגבי ייבום ועוד, כן לעניות דעתי יש להשוות המנהג בענייני תוספת כתובה, ולקבוע תוספת קבועה לכולם כמו לבני אשכנז הקבוע למאתיים זקוקים כסף צרוף. ויש גם לקבוע את ערכם של המאתיים זקוקים כסף צרוף בשקלים, הואיל וכידוע ישנה מחלוקת מהו השווי למאתיים זקוקים יש לקצוב אותם בשקלים בהתאם למה שיוסכם ויקבע על ידי מועצת הרבנות הראשית וחבר דייני בית הדין הגדול, כך שיהא ברור לחתן מה הסכום הכספי עליו הוא מתחייב, אם כדעת הגר"ח נאה שהוא 3.8 ק"ג כסף או כדעת החזון איש שהוא 57.6 ק"ג כסף. בבירור שווי המאתיים זקוקים כיום, ראה מה שהאריך בזה הגאון רבי נחום גורטלר אב"ד רחובות בספרו שו"ת ביכורי גשן (סימן יט אות ו) שהביא כל הדעות בעניין זה, וכן במאמר הגר"ש שפירא אב"ד נתניה בקובץ כנס הדיינים ובספר משפט הכתובה לגרא"ח בר שלום (חלק א שער ה עמוד שנ).

יש לציין שלרבנות הראשית לקהילות היהודיות בצרפת (הקונסיסטואר) יש נוסח כתובה אחיד לספרדים כאשכנזים עם תוספת קבועה על פי נוסח הנחלת שבעה.

# מדינת ישראל

## בתי הדין הרבניים

נידון זה שבפנינו יכול לשמש דוגמה לעיגון העצמי ולתקלות הכרוכות בהתחייבות בכתובה בסכום גדול. ומן הכלל אל הפרט, נעבור מן העקרונות הכלליים שנאמרו לעיל, לפרטים המיוחדים שבנידון זה שיש לקחתם בחשבון בבירור החיוב לדמי כתובה.

הצדדים נישאו ביום כ"ג באדר תשנ"ג (16.3.1993) ויש להם בן יחיד בן עשרים ואחת שנה. לטענת הבעל מזה עשר שנים אין ביניהם יחסי אישות, ואין כל תקשורת ביניהם. לדבריו, האישה בקשה ממנו שיעזוב את הבית אך לא הייתה מוכנה להגיע אתו להסכם גירושין. לטענת הבעל מועד הקרע חל לפני עשר שנים ויש לאזן הזכויות והחובות ביניהם עד לפני עשר שנים. הדירה המשותפת נרכשה בסיוע כספי משכנתא והלוואות נוספות, והחזר החודשי למשכנתא הינו כארבעת אלפים ש"ח לחודש. כיום המשכנתא עומדת לפני פירעון וסילוק סופי, ואם כטענת הבעל מועד הקרע חל לפני עשר שנים ותשלומי המשכנתא בוצעו על ידו בלבד, הואיל ולדבריו מאז חלתה האישה בפברומלאגיה היא איבדה את כושר העבודה שלה וכבר עשר שנים שהיא לא עובדת. הרי בפועל בחלוקת הדירה תקבל האישה מחצית דירה נקיה ממשכנתא שבחלקה שולמה על ידי הבעל אחר מועד הקרע. לטענת הבעל בסיכומים המחלה גרמה לו למאיסות מחיי אישות עם האישה, והוא רצה להביא ילדים נוספים לעולם הואיל ויש לו בן יחיד ורצה לקיים פריה ורבייה ולדבריו האישה סירבה לכך.

לטענת האישה המחלה פרצה לפני כשש עשרה שנה מלחצים נפשיים בגין קשר שהיה לבעל עם חברה טובה שלה, מה שמוכחש על ידי הבעל. לטענת האישה מיעוט חיי אישות היה בגלל מחלתה והסכסוך לא פרץ לפני עשר שנים וכי רק חודש לפני הדיון הראשון עזב הבעל את הבית, ומבקשת לקבוע את מועד הקרע במועד הגשת התביעה, ולהתחלק עמו בזכויות שצבר עד מועד הקרע.

בנסיבות אלה ובהתחשב בכל האמור לעיל, נראה לענ"ד שהסכום הנקוב בכתובה לפי מעמדו של הבעל בזמן הנישואין היה מוגזם ונכתב לשם כבוד, ולרמוז בסכום סימן ברכה והצלחה כנהוג בקהילות מסוימות שכותבים פעמיים שם הוי"ה=52 וכמניין ב"ן=52, ולכן רשמו חמש מאות ועשרים אלף ש"ח ולא מתוך כוונה להתחייב בו. לפיכך בנידון זה אני מצטרף לדעת ידידי הרה"ג ד"ר ב' ולהעמיד את סכום הכתובה בסך מאה ועשרים אלף שקל.

**ע"כ דעת ד"ר ג'.**

**לאור האמור מחליט בית הדין:**

א. פוסקים כדעת הרוב ומחייבים הבעל לשלם לאישה בגין כתובה ותוספת כתובה סך של מאה ועשרים אלף שקל.

ב. פסק הדין הנוכחי הוא פסק דין עקרוני בלבד, ביחס לזכאות האישה לכתובתה. לאחר שייערך איזון המשאבים של הצדדים בהתאם למועד הקרע, יינתן פסק דין שבו ייקבע הסכום שישולם לאישה מתוך סכום זה של מאה ועשרים אלף שקל שנקבע כדמי כתובה.

ג. ניתן לפרסם פסק דין זה אחר השמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום כ"א בסיוון התשע"ו (27.6.2016).

הרב דוד מלכא

הרב שלמה תם

הרב אוריאל לביא – אב"ד